У добірці "Лісових казок" містяться такі: "Дубок", "Зимова казка", "Казка про золоту рибку", "Кульбабка", "На добраніч", "Про бджілку Медунку", "Про братика-ведмедика", "Про зелену ялинку та золоту мандаринку", "Синичка", "Хвилька", "Цвітарінь", "Чорноморденький", "Що трапилось в саду".

ДУБОК

Він був такий маленький і непомітний в сухому листі, куди його скинув вітер. Ніхто, звичайно, і подумати не міг, що саме йому доведеться стільки пережити.

Навіть білці, яка стрибала, наче літала, з гілки на гілку, з ялини на сосну, з сосни на дуб, не хотілося спускатися долу підбирати його. Подумаєш, велика важниця! Якийсь там жолудьок.

Їх тут цього року буде безліч на старому дубі.

Старий дуб жив уже багато-багато років. Сто років — це ж дуже багато, а він кілька сотень років прожив Дуб був гіллястий, міцний, поважний, з товстелезним стовбуром, і, звичайно, він був найголовніший тут, у лісі. Ніхто з ним не сперечався, коли він шумів своїм листям. ї листя він найдовше не хотів скидати, щоб було чим шуміти і всім наказувати Уже в лісі всі дерева втратять своє листя, а дуб усе ще тримає його, хоч воно вже й пожовкло.

— То ви, молодь, померзли, а я, старий, звик, — каже.

А навесні, навпаки, бурмоче:

— Ще почекаю, може, холодно буде новому листячку!

І найпізніше за всі інші дерева убереться в свіжу зелень.

— От бачите,— сміється,— я тепер наймолодший!

У лісі дерева і пташки слухали старого дуба І навіть вітер суховій, який налітав з степу, вгамовувався в його густому міцному гіллі. Недарма любили старий дуб дерева, і птиці, і звірі Під його охороною не страшні їм були ні вітри, ні бурі. Наче на сторожі, стояв він на узліссі

От і зараз — позривав вітер жолуді, порозкидав, а листя все ж таки переможно зашуміло.

— Не бешкетуй, розбишако, слухай нашого батька! Не пустимо тебе далі! Хіба ми марно виросли?

Вітер розсердився і засвистів*

Це ви тут такі сміливі, ви б мене на степу зустріли, там я показав би вам! Потрощив би, поламав! Усе б листя позривав! Я там найдужчий. Усі мене слухають і бояться. Трава долі передо мною стелиться і навіть жовкне від страху.

А дуб усміхається і каже:

— Не хвалися, дядьку, не хвалися. На кожного хвалька знайдеться розумна рука.

Вітер і полетів собі геть гуляти по степах, де справді трава не переносила його гарячого подиху, хилилася перед ним і в’яла зовсім Що могла зробити слаба травиця проти нього?

Це ж не те, що старий міцний дуб.

Маленький жолудьок, найменший його син, почув, як батько з вітром розмовляє, і подумав:

— Справді, наш батько найдужчий. Он навіть вітер його злякався Чом я на батька не схожий. Мене и білка може схопити, і лісова миша згризти. Заховаюся подалі! — І він закотився ще глибше під руде листя, коло самого коріння

А коріння було велике, товсте, поплутане, покручене, про сто ціле дерево під землею. Адже воно тримало такий величезний стовбур, стільки соків мусило йому передати з землі. І коріння завжди сперечалося з гіллям та листям, хто з них потрібніший.

-— Ми вас тримаємо, ми тягнемо соки з землі,— казало серйозно коріння. — Коли б не ми, такі міцні, вітер подужав би дерево.

— А ми, а ми,— гомоніло листя,— ми дихаємо для дерева, нас напувають сонце і повітря! І вітер ми затримали.

Вони ніколи не могли дійти згоди, але й не сварилися по-справжньому. Вони ж увесь час були на одному місці, що ж їм ще лишалося робити, як не розмовляти між собою! А щоб не було нудно — трошки сперечатися. Але зараз їхня розмова змінилася. Лісовий жайворонок прилетів і розповів листячку те, що чув від свого двоюрідного брата — польового жайворонка. І листя переказало корінню, як вітер справді бешкетує в степу і нема на нього впину. От коли б батько-дуб там був — він йому б показав!

Маленький жолудьок з повагою і заздрістю дивився одним бочком вгору на листя, а другим — на коріння. От він зовсім ніщо, відірвався — і край. Що з ним тепер буде?

Хоч би вже тут коло батька лежати — він його од усього захистить.

Та вийшло зовсім не так. Раптом зашаруділо листя над ним, і маленькі ручки підняли його з землі.

— От іще жолудьок заховався! —— сказав чийсь голосок. То був зовсім невеличкий хлопчик. Він тримав кошик і кинув туди жолудьок. А там було ще багато таких самісіньких жолудів.

"Я тут загублюся між ними! — з острахом подумав жолудьок. — Усі однакові. Навіть і знайомитися не можна — однаково переплутаємося!"

І він змішався з купою жолудів.

— От іще братик! — зраділи ті. — Ти, напевне, також з великого старого дуба, найголовнішого в лісі?

— Еге ж! І ви?

— І ми, і ми! Значить, ми рідні брати! Ну, вкупі нічого не страшно. Тільки навіщо нас зібрали?

Дятел, який сидів на гілці і стукав зосереджено довгим носом, замислено сказав:

— Я бачив, як білки збирають запаси на зиму, щоб узимку гризти, але ж вас зібрали діти. Не знаю, не знаю.

Справді, їх було багато, дітей, і всі вони назбирали повні кошики жолудів.

Та хлопчика, який ніс його, жолудьок ні з ким не сплутав. Цей хлопчик був також найменшеньким. Він ішов дуже радісний і приспівував:

Посаджу я жолудьок,

З нього виросте дубок!

— Дивіться, дивіться, — показував він свій кошик усім дітям,— правда, я багато зібрав? Я сам навесні викопаю ямку і посаджу їх.

Жолудів набралося цілі гори. Повні комори їх насипали.

— Просто задихнутися можна, хоч би швидше на повітря! — зітхали деякі, хоча вони зовсім не задихалися, а так казали, аби що-небудь казати.

"Справді, у лісі веселіше, — подумав наш жолудьок. — Там дятлик стукає дзьобом і всіх повчає. Жайворонок новину принесе, синичка весь час стрибає і пересміюється з подругами, сонечко світить, квіти цвітуть, і листя гомонить. Може, воно й досі з корінням сперечається?"

І всі жолуді почали згадувати рідний ліс, і все в ньому здавалося таким чудесним, таким милим, зеленим, найкращим. Як це вони раніше нічого не помічали? Невже вони більше ніколи не повернуться туди? Навіщо їх зірвав вітер з рідного дуба?

Жолуді не знали, що вони однаково упали б, і дуже сердилися на вітер.

— Противний хвалько! — казали вони. — Ще хотів з нашим батьком силою мірятись! От коли нас так багато, ціла гора, він би тепер нас не подужав, а тоді, звичайно, поодинці всіх позривав!

Отак вони лежали й бідкалися досить довго і не знали, що рідний ліс засипано снігом і навіть їхній батько вже дозволив своєму листю упасти долу, всі дерева сплять і чекають весни.

А коли їх винесли на подвір’я, — була вже провесінь, і повітря було синє, прозоре, і небо з білими хмарами відбивалося у великих калюжах, які набігали з талого снігу..

Та їх зсипали у великі лантухи, навантажили на машини, і машини загуркотіли по дорозі. Жолудьок навіть не побачив, що серед дорослих і дітей, які сиділи на машинах, був і той маленький хлопчик, який підняв його з землі.

Він, правда, за зиму підріс, але не дуже.

Що це? Куди їх привезли?

Навколо було голо-голо і жодного деревця! Тільки сонце сяяло з неба і всім так лагідно всміхалося, що жолудькові зробилося весело і приємно. Та ненадовго.

— Я сам! Я сам кину мої жолудьки в ямку! — вигукнув хлопчик. І знов жолудьок потрапив у його маленьку теплу долоньку і раптом упав у ямку.

Так! його кинули в ямку! Яка несправедливість! Замість рідного лісу він опинився в землі. З ним, правда, ще з півдесятка таких самих жолудів.

— Я не хочу! Не хочу! — хотів закричати жолудьок.

Але його вже засипали землею, і дивно — хлопчик зовсім не сумував, а навпаки, радісно казав:

— І моя посадка, мої дубочки з усіма будуть, я теж допомагаю! Я увіб’ю кілочок і доглядатиму їх. Гаразд? Ви братимете мене? Ні, ви не обманюйте, ви мене візьмете, коли ще поїдете на степ? Я теж працюватиму з усіма!

— Візьмемо! Візьмемо! — сміялися старші.

І вже більше нічого не чув жолудьок, не бачив ні сонця, ні неба… Але дивно, йому раптом і тут, у земляному гнізді, стало добре і не страшно. Може, тому, що земля була пухка, тепла. Вона ніжно обгорнула всі жолудьки й шепотіла:

— Діти мої, синочки, виростайте, дубочки. Я вас зігрію, нагодую, сили вам додам А ви й мене, як виростете, збережіть від суховію клятого.

І вже не пам’ятав жолудьок, скільки він лежав там із своїми братиками. Він просто заснув з ними.

І раптом жолудьок прокинувся.

— Набридло! Набридло лежати! — закричав він. — Тісно! Темно! Повернутися ніде!

І він напружився, потягнувся і пробив голівкою горішній покрив землі. Що це? Який же це жолудьок? Зелений, свіжий паросточок виткнувся на ясний радісний світ.

— Як добре! Як гарно!

Навколо зеленіли сходи жита. А там далі інші дубки виткнулися, а там ще паросточки інших дерев — акацій, ясенів. Тут було зовсім не так, як тоді, коли їх привезли і засипали в земляні гнізда. Вся зелень гомоніла, знайомилася між собою. Віяв легкий, вологий вітерець, а зовсім не той степовий розбишака, який посварився з їхнім батьком. Адже в кожній родині можуть бути різні діти, і щоб ви знали, й вітри різні бувають, а найлютіший з них — вітер-суховій, той, який несе спеку, чорну бурю, задуху…

Та поки що його не знати було.

Жито спочатку виростало вищим за дубочки і охороняло їх своєю тінню від спеки. Приходили з дорослими діти, оглядали, прочищали свої посадки, і хлопчик завжди радісно приспівував:

Був маленький жолудьок,

А тепер уже дубок.

Бирostай, виростай,

Степ від вітру захищай!

Та поки дубок виріс, його треба було самого захищати і від вітру, і від вогню степів — лютої трави пирію, що її до дубків жито не підпустило.

Дубочків виростало багато-багато.

Земля зітхала полегшено. Всі ці рослини зберігали їй вологу.

— Ох, мій дубочок надто повільно росте! — скаржився хлопчик. — Бачите, і акація, і ясені вищі за нього.

— Нічого, — втішали його дорослі. — Він поволі набирається сили, зате він буде наймічнішим, ніхто його не подужає.

А дубочок не сумував. Чого ж сумувати, коли він увесь час на волі, не в коморі, не в землі, і навіть не маленьким жолудьком на гілці? А що маленький — так всі ж його братики ще такі!

Минав час. Дубки стали вже вищими за жито, і тепер їхній затінок оберігав його руна. І хоч жолуді були всі як один і дубочки виростали однаково міцні, кремезні, з широким гіллям, та кожне деревце трохи різнилося від іншого — ніби всміхалося кожне по-своєму.

Минуло ще кілька років.

І всі діти, які садили ліс, уже підросли. Навіть той найменшенький хлопчик став уже височеньким парубійком і, мабуть, уже кінчав школу. Та його дубок був вищим за нього. Хлопчик любив його і казав:

Мій зелений любий друже,

Ти такий високий, дужий.

Наче варта на степах,

Виріс ти вітрам на страх.

І він любив сидіти під ним і писати вірші або малювати. А малювати було що. Степ зовсім змінився. Цього пізнати не можна було!

Навесні пташки повертались до рідного лісу. І раптом побачили: там, на степу, молодий чудесний ліс шумить.

— До нас! До нас! — простягали до них гілки молоді дерева. — Хіба ви нас не пізнаєте? Ми ж народилися у вашому лісі. Ми діти старого дуба! Вітайте його від нас.

Деякі пташки полетіли до старого лісу. А деякі, молодші, зупинилися тут. Адже це також були рідні дерева, а яке ж дерево може бути без пташки? І застукотів дятлик — мабуть, синок чи онук того дятлика, який проводжав жолудьків у мандрівку. І синиччині дочки, такі ж непосидючі

і веселі, як і їхня мама, застрибали на гілках. І заспівав лісовий жайворонок, якому про всі новини на степу вже розповів його двоюрідний брат — польовий жайворонок.

Весело стало в молодому лісі!

І ніхто не злякався, коли влітку налетів раптом суховій. Наче непохитна армія, стояли міцні дубки, а за ними акації, а там ясені і не пустили вітер до жита, до полів, де всього посіяли і насадили люди.

Закрутився вітер на місці, засвистів та й зник...

— Це ми його не пустили, — загомоніло листя та гілки молодого дуба.

— Це ми вас втримали, — серйозно, впевнено сказало коріння.

— Це ми допомогли вам вирости,— зашуміли колоски.

А дубок засміявся так само, як його батько. Він згадав, що той казав про суховій:

"На кожного хвалька знайдеться розумна рука".

І він згадав маленьку ручку, яка підібрала його з землі і посадила тут. Невже ця ручка перемогла найдужчий вітер?

* * *

ЗИМОВА КАЗКА

— Посуньтеся, сестрички,— сказала молоденька сосонка і розправила свої віти.

Вона сказала це ласкаво й привітно, їй було приємно, що кожної весни на ній виростають світло-зелені молоді пагінці, ніби свічечок хтось понаставляв. Але сестри-сосни, що росли навколо, незадоволено забурмотіли:

— Ну, от іще. Нам і самим місця мало. І чого його так розростатися.

Може, вони просто заздрили, що сосонка така гарна, найкраща серед них виросла, що в неї так рівненько, ніби драбинкою, з усіх боків ростуть густі зелені віти. А може й справді їм було надто тісно.

— Кра! Кра! — закрякала ворона. — Чого ви сваритесь?

Однак у вас у всіх посохнуть віти, і ви залишитесь з голими стовбурами. Подивіться на своїх бабусь!

Старі сосни стояли з високими-високими, але голими стовбурами, і лише десь там угорі зеленіли їхні волохаті голови.

Та ворона, хоч і довго жила й багато бачила, завжди крякала щось неприємне. її не хотілося слухати. Хай собі сідає на тих високих соснах, а сосонці приємніше було, коли до неї прилітали маленькі червоні пташки і співали їй веселі пісні про те, яка вона красуня і як вони люблять її густі віти, де можна заховатися.

А ще її любив зайчик. Отой веселий сірий пустун-заєць, що завжди шкодив у лісі, а потім прибігав ховатися до неї. Він, навпаки, був дуже задоволений, що вона так розросталася.

А ще її полюбила одна маленька дівчинка. Познайомилася сосонка з дівчинкою в той самий день що і з зайчиком.

Обоє вони гуляли — дівчинка і зайчик — і злякалися одне одного. Дівчинка раніше ніколи не бачила зайця. Вона подумала: а може, то

вовк женеться за нею, — і заховалася мерщій за густу сосонку. А зайчик подумав, що то мисливець іде, і теж заховався за ту ж сосонку, тільки з другого боку. Сосонка обох їх бачила і обох заховала.

— Яка ти гарна, сосонко! — прошепотів зайчик. — Я завжди до тебе прибігатиму. — І тихенько втік.

А за дівчинкою прибігли дорослі.

— Дивіться, яка гарна сосонка, — мовила дівчинка, коли з своїх і вже перестала боятись. — Я хочу її до себе таку.

— Добре! Добре! Ходімо! — сказали дорослі. — Ти нас дуже налякала.

І з того часу сосонка все думала — як це її можна взяти на ялинку. Адже ялини ростуть там, на горбку, великою купою. У них так само тісно, як і тут.

їй ставало дуже сумно. Чому це коріння її міцно вгрузло в землю і вона не може перейти хоча б на ту полянку, де влітку завжди цвітуть квіти? Всі бачили б тоді, яка вона красуня.

Вона заздрила пташкам, що можуть літати, де хочуть, і бачать стільки цікавого. Вона заздрила зайчикові, що стрибав по всьому лісі.

"Марно загине моя краса",—— думала сосонка.

А тут ще ворона крякала:

— Замерзнете. Померзнете. І ти, зайча, все бігаєш, все гасаєш, про зиму не дбаєш. Кра! Кра! Краще вже, як я: влітку — на дачі, взимку — у місті.

І от усі ворони відлетіли. Листя з дерев давно вже опало і розвіялося вітром. Тільки сосни та ялини стояли зелені. Їхні голочки не боялися морозів.

"Уббере мене сніжок,— думала сосонка,— буду я ще краща. Тільки хто мене побачить? Знову пташки та зайчик хвалитимуть мене. Але ж це я чула вже багато разів".

Зайчик теж чекав снігу. Прокидається він якось, а на ньому щось біле лежить. Зажмурився зайчик, а воно, біле, падає та й падає.

"Оце і є сніг! — подумав він. — Добре було б ще поспати, але треба пошукати чогось на сніданок". І він виліз із своєї ямки.

Гасав, гасав зайчик по лісі, крім одного корінця, нічого не знайшов і раптом почув, що за ним хтось женеться. Оглянувся зайчик, а на снігу від його лапок сліди.

"Отаке! — подумав він. — Та це по моїх слідах кожен мене знайде. Треба мерщій ховатися".

І правда, бігла по зайчикових слідах руда лисиця, така ж голодна, як і він. Закружляв зайчик по лісі петлями, петлями та швидше до сосонки і кричить їй:

Ой, рятуй мене з біди,

Замети мої сліди.

Хай лисичка не почує,

Де сьогодні я ночую.

Засміялася сосонка, похитав вітер її вітами, замела вона сліди, заховала зайчика.

Сидить зайчик, тремтить, а як лисиця побігла геть, каже:

— Мила сосонко! Ти найкраща з усіх у лісі.

Сосонка усміхнулася, а сестри ще дужче стіснили її віти.

— Посуньтеся, сестрички,— просила вона.

Але вони заздрили їй і не давали місця.

Тут саме проходив дідусь, що доглядав цей ліс.

— Дуже їм тут тісно,— сказав він. — Ану, зрубаю я оцю молоденьку на ялинку внукам.

Червоні пташки жалібно защебетали, коли побачили, що їхню сосонку рубають, а зайчик був десь далеко і не бачив, а то б він, напевне, заплакав.

Уже три дні сосонка стояла в кімнаті, і три дні багато дорослих людей прикрашали її. Як це було приємно! Сосонка розкинула своє віття широко, як хотіла, і на кожній гілочці висіло безліч іграшок, блискучих, як зірки, що сяяли вночі над лісом, і веселих, як пташки. На ній і зараз сиділи пташки, тільки вони були якісь дивні — не співали і не розмовляли. Навіть не відповіли, коли сосонка спитала їх тихенько:

— Чи ви не з нашого лісу?

А ще сніг, який поклали на віти, був зовсім не холодний і не танув, і люди казали: "Дайте ще білої вати", і клали цей дивний сніг.

— Тепер треба дощу, — сказав хтось. Сосонка хотіла сказати, що тепер зима і дощу не буває, але у людей був інший дощ — золотий і не мокрий, —— просто тоненьких павутинок понакидали на голочки.

Далі було ще краще. Вгорі повісили справжню зірку. Як це її люди дістали з неба?

"Яка я гарна, — думала сосонка. — Коли б мене побачили такою в лісі і пташки, і зайчики, і всі дерева. А вітер, мабуть, ніколи не відлітав би від мене. Яка я щаслива!"

Двері відчинилися, і в кімнату вбігла дівчинка. Яка радість! Та сама дівчинка, що ховалася за сосонку від зайчика. Дівчинка закричала:

— Ой, яка чудова! — застрибала навколо і заспівала:

Я покличу всіх дівчаток,

Всіх дівчаток і хлоп’яток.

Будем гратися, співати,

Круг ялинки танцювати.

— Я сосна, а не ялинка, — хотіла сказати сосонка і пояснити, що вона краща й густіша за ялинку, а голочки і в неї такі ж самі, навіть довші. Але не встигла, бо рантом засвітили на ній багато свічечок, — рожевих, червоних, жовтих, зелених, — і в кімнату вбігли діти. Вони взялися за руки, танцювали і співали:

Ми зібралися на свято,

Всі дівчата і хлоп’ята,

І ялиночка прийшла,

Подарунки принесла,

Аж тут хтось постукав у двері і в кімнату ввійшов... Ой, сосонка відразу впізнала його — ї; лісовий дідусь з торбинкою в руках.

— Дід Мороз! Дід Мороз прийшов! — закричали діти, бо в нього була така ж довга біла борода, як і в Діда Мороза під ялинкою.

— Ні, це мій справжній дідусь,— образилась дівчинка і кинулась до нього на шию.

— А що я тобі приніс! — сказав дідусь і розв’язав торбинку, а звідти вистрибнув живий зайчик. Він злякано глянув на всіх і раптом побачив сосонку, свою любу, рідну сосонку, що завжди рятувала його. Він кинувся до неї, заховався під нижню гілку, на якій лежав сніг, що не танув, і сиділи пташки, які не співали, і за своєю звичкою звернувся до сосонки:

— Ой, рятуй мене з біди!

— Як ти потрапив сюди? — спитала сосонка. — Не бійся, тут усі такі хороші. .

— Ох,— зітхнув зайчик,— вчора за мною гналося стільки мисливських собак. Я бігав по всьому лісі зовсім знесилений і прибіг заховатися до тебе, а тебе не було, сестри твої не схотіли мене заховати, і я впав непритомний. На щастя, мене підібрав наш лісовий дідусь і приніс сюди. Але яка ти гарна, і всі гарні, і як у вас весело!

Справді, було дуже весело, і всі діти годували зайчика пряниками й цукерками. А коли він схопив з гілки ляльковy моркву і скривився, бо

вона ж була лялькова, дівчинка принесла йому справжню моркву, і він весело захрумтів. Сосонка сміялася, зайчик сміявся, і всі діти сміялися.

Раптом сосонка і зайчик побачили, що за вікном на стовпі сидить стара ворона і крякає: кра, кра! Але на неї ніхто не звернув уваги,— навіщо крякати, коли всім весело!

* * *

КАЗКА ПРО ЗОЛОТУ РИБКУ

У зграйці маленьких рибок вона була найвеселішою і най-моторнішою.

— Не запливай далеко,— казала мама,— там часто гуляє стара зубаста щука, вона з’їсть тебе!

Рибка мотала хвостиком і відповідала:

-— А я від зубастої щуки втечу!

— Не підпливай до того берега,— знову попереджала мама, — там рибалки ставлять свої ятері. Потрапиш у них — і кінець!

— Не потраплю! — заперечувала рибка і пливла аж до того берега.

— Не визирай з води! — хвилювалася мама,— тебе схопить качка і з’їсть!

— А мені цікаво на все поглянути! — сміялася рибка.

— Ох, яка ти в мене неслухняна! — зітхала мама.

А рибка насправді не була неслухняною — вона просто була цікавою до всього і зовсім не боязкою. Ні щуки не боялась, ні качок, ні чайок, що літали над водою, ні ятерів, що розставляли рибалки. Вона любила підпливати до верби на тому березі. У верби було гнучке тонке гілля з довгими вузькими листочками. Вона схиляла гілля аж до самісінької води, і коли вода була спокійна — верба вся відбивалася в ній, гнучка і красива. Там ще ріс очерет, на ньому часто сідали маленькі пташки очеретянки. Пташки були дуже балакучі, усе б щебетали-співали. Там, на березі, гуляли інколи великі птахи — журавлі і чаплі. Чаплі могли теж схопити рибку, як і чайки, але рибка все ж таки любила підпливати до берега і слухати, про що розповідають пташки. О! Їм було про що розповісти. У них були крила, і вони скрізь літали. Багато пташок відлітало на зиму далеко-далеко в теплі краї. От було чого послухати!

— А я буду завжди плавати в цій річці! — думала рибка.

Маленька очеретянка, як навмисно, сказала вербі:

— Яка гарна маленька рибка плаває! Зовсім золота! От тільки шкода, що вона не співає і не літає — як ми!

— Звичайно, шкода! — рибка роззявляла весь час свій ротик, але співати, як пташка, ніяк не могла. Це вона тільки дихала водою, як ми повітрям.

Їй теж ця пташка подобалася. Вона завжди так весело співала і теж літала по всіх усюдах, хоч і була маленька. Вона розповідала про степи, де не було зовсім річок, про море, де так багато води, що берегів не видно, про ліси, які і взимку стоять зеленими.

— Мамо, —— скаржилася рибка матері,— ми завжди тут і житимемо, в цій річці? Ти б послухала тільки, де не побували пташки.

Та мама образилася на це зауваження. Вона, правда, не літала і не співала, як пташка, але хіба не вона з своїми подругами жила у великому морі і плавала там, де хотіла? Щороку, незважаючи ні на що, проти хвиль, проти течії піднімалася вгору по річці, щоб тут, десь у затінку між камінням, покласти ікру, з якої викльовувалися потім маленькі рибенята, з якої виклюнулась і ця неслухняна, непосидюча дочка — золота рибка. Та нічого, мине час, вона підросте і з усією молоддю і з старшими рибами спуститься знову в устя річки, там набереться сил і попливе з усіма в море, а навесні знову повернеться сюди. Так було вже багато років, так повторювалося все життя. І передавався від батьків до дітей шлях з моря і до моря. Адже й пташки літають своїми певними, відомими їм шляхами там, під хмарами, і повертаються знову в знайомі місця.

Справді, минули жаркі літні дні, і багато пташок збиралося відлітати у вирій.

Пташки прощалися з річкою, з лісом. І навіть маленька очеретянка, яка все літо весело цвірінчала, зараз сумно казала вербі:

— Мені шкода кидати тут золоту рибку. Я звикла співати і дивитися, як вона грається у воді. Добре, коли вона засне на всю зиму, як жаби. Повесні ми тоді знову побачимося.

Але верба хитала гіллям, шелестіла листям — вона знала, що ці рибки уже попливли. Тільки куди? Вони ніколи про це не розповідали.

А вони рушили далеко-далеко і пливли глибоко у річці, так що маленька золота рибка, яка вже. не здавалася такою золотою, бо сонячний промінь не золотив її, тільки чула шум пароплавів та стрекотання моторок.

А маленька очеретянка з своєю зграєю теж пролетіла дуже високо, і їй, звичайно, не видно було риб, що пливли у річці, бо й сама широка

річка з їхнього надхмарного шляху здавалася вузенькою синьою стрічкою.

Риби спочили в усті ріки, підросли, підгодувалися і випливли у море. От де були хвилі! От де гуляли вітри!

Здається, з усього світу прилітали вони сюди, і теплі, і холодні, і сердиті, і лагідні. Багато їх було, різних, і у кожного свій норов, але найлютіший, казали, був вітер-суховій. Він бешкетував і влітку, і взимку на степах, а на море не хотів літати.

Ще до моря стікалось багато річок — і хвильки в усіх річках були веселі, привітні, все гомоніли і навперебій хотіли розповісти, де вони плавали, що вони бачили.

— Чи ви чули новини? Чи ви чули новини? — дзюрчали хвильки. — Ми з нових річок, ми перші пропливли степами, і суховій нас боїться.

— З яких це таких нових річок? — дивувалися риби. — Споконвіку одні і ті ж річки течуть по землі.

— Так, мабуть, то несправжні річки, — додавали інші.

— Справжні, справжні, — загомоніли ображені хвильки,— ми течемо, і пароплави по цих річках пливуть і човни, і на берегах уже ліси ростуть.

— А риби? — спитали риби. — А риби у тих річках є?

І хвильки тоді загомоніли тихіше:

-— Ми пливли першими і риб ще не бачили.

— Що ж то за річки? — презирливо мовили риби.

А вітри, родичі суховію, зраділи і зашуміли.

— Не будуть річки без риби! Що це за річки! Їм буде нудно. Вони посохнуть від нудьги.

І маленькій золотій рибці стало шкода річок, про які так весело розповідали хвильки. Адже ще й очеретянки казали про якісь сухі безводні степи, а тепер, коли там попливли річки і все ожило, невже через них ріки посохнуть?

— Не може того бути! Не може того бути! — вже зовсім тихенько шепотіли хвильки. — Суховій не вірив, що й річки викопають, а прийшли люди, і машинами вирили землю, і випустили нас з великих рік, з підземних глибин, з глибоких джерел, і нам тепер весело на волі, і ми дощами, снігами знову повернемося в наші молоді річки, а за нами течуть інші, і нема нам ні кінця ні краю.

— А риби? — спитала золота рибка.

— Будуть і риби,— дзюрчали впевнено хвилі,— коли зробили річки, то й це зроблять.

— Я попливу в нову річку,— вирішила про себе золота рибка. — Хай мама не хоче і сестри не хочуть і пливуть назад, а я попливу туди. Звичайно, шкода, що я не зустріну милої очеретянки і вона вже не розкаже, що вона бачила цього року. Але хвильки так розповідають, що просто шкода річки. А по-друге, цікаво побувати першій у новій річці!

Батьки і слухати не хотіли про якісь там нові річки — тільки-но настала весна, як вони великою зграєю полинули знайомою дорогою. А смілива і цікава до всього маленька рибка попливла невідомим шляхом. Правда, їй ніде не стрічалася ні зубаста щука, ні розбишаки-окуні. Не бачила вона і рибалок на березі — що 6 вони тут робили? їй не стрічалася ні маленька черва, якою риби годувалися, ні рачки, — нічого,

що вона звикла їсти, і взагалі, самій було дуже сумно. Та рибку побачив сонячний промінь і, мабуть, щоб розвеселити, пригрів її, і вона знову здавалася золотою, і хвильки, які текли назустріч, бо вона пливла проти течії, — усі ласкаво гомоніли.

— Рибка! Дивіться! Перша рибка пливе назустріч нам у річці! Здрастуй! Привіт тобі! Привіт! Яка гарненька! Яка золота!

І передавали одна одній:

— А в нашій річці з’явилася золота рибка!

Вона підпливла до поверхні і побачила: на березі зеленіють молоді ліси, і тоненькі деревця простягають вгору гілки, вкриті бруньками, і кличуть пташок, що повертаються з теплих країв.

— Я зупинюся тут перепочину! Який гарний молодий лісок! — І маленька очеретянка спустилася на кущик коло річки, почистила дзьобик, весело заспівала, оглянулась навколо і раптом побачила у воді золоту рибку.

— Золота рибка! Здрастуй! Ти тут! Ну, так і я лишуся вити тут гніздечко. Бачиш, скільки кущів і дерев насадили, щоб я тут жила і співала!

— А я припливла сюди, щоб річка не занудьгувала і не висохла від нудьги, — хотіла сказати золота рибка, та в цей час щось загуркотіло, зашуміло вгорі — пташка сховалася у кущі, а рибка глибше пірнула у воду і навіть заплющила очі — хоча нічого страшного для них не було. То знизився літак. З літака вийшли люди, винесли великі баки і перевернули їх в річку. Подумайте, в тих баках були живі, дрібні рачки, черва. Хто ж це розповів людям, що золота рибка зголодніла?

А коли рибка відкрила очі, вона побачила: її батьки і інші риби пливли до неї.

— Нічого не розумію, нічого не розумію, — казала схвильована мама, — нас піймали, кудись кинули, а тепер знову у воду. Що ж, доведеться жити тут! Вода як вода — звичайнісінька річка! Ох! І ти, моя неслухняна дочко, тут! Так це, мабуть, для нас зробили нові річки, щоб нас щуки не хапали!

А золота рибка раділа і була дуже горда, що вона перша припливла в нову річку.

А на березі стояли люди — ті, які привезли сюди рибу, щоб водилася вона і в нових річках, і в нових каналах. Вони, звичайно, нічого не знали про золоту рибку і про її пригоду.

Але вони добре знали, для кого ці нові річки задзюрчали і молоді ліси зашуміли.

І ви знаєте, правда?

* * *

КУЛЬБАБКА

Почалося це тоді, коли висока тополя, що росте край дороги і бачить далеко-далеко навкруги, була маленькою, тоненькою тополинкою. Значить, це було дуже багато років, тому!

Але й тоді, як і тепер, щороку раптом сніг робився водою, і вона швидкими струмками навперегонки бігла вниз по долинах. І вже всі знали, що разом із струмками біжить весна.

На небі сонце сміялося так, що не відповісти йому усмішкою було б просто нечемно. Тому всі ходили і сміялися.

І ось що трапилося, коли тополинка була ще маленькою і тоненькою, а після зими прибігла весна.

Струмки нишпорили по левадах, по луках, і один з них вирішив навіть побігти під землю. Там він усім сказав, що вже весна, і всіх переполошив.

Звичайно, зернятам, що потрапили туди торік, було дуже нудно лежати. Куди не повернешся — скрізь земля: і згори, і внизу, і праворуч, і ліворуч. Навіть і повертатися було не варто, тому зернята лежали не рухаючись.

Але від струмка земля стала м’якою — швидше, швидше в невідомий сонячний світ! Потяглися з зерняток тонкі зелені паростки й обережно, щоб не забруднити своїх свіжих листочків, почали витикатися з чорної землі.

Вилізла і маленька кульбабка.

її насіння лежало глибше від інших, їй було далі йти.

Коли вона вилізла, вже все навколо було зелене.

Тільки такої кульбабки вона не побачила. Вона була одна.

— Добридень! — сказала вона привітно травичці.

— Добридень! — сказала вона тополинці.

— Добридень! — сказала вона сонцю.

— Чому ж ти не вітаєшся до мене, до вітру? — раптом почула вона сердитий голос, і її ніби хтось штовхнув.

— Але ж я не бачу вас! — відповіла скромно кульбабка. — Коли б я бачила вас так, як сонце, як тополю, як траву, я б, звичайно, і вас привітала.

— Хіба ти не знаєш, що я найдужчий у світі!— закричав вітер. — От я захочу й зірву тебе і занесу ген-ген!

— Не треба мене рвати, вітре! — заговорила благально кульбабка. — Мені тут так добре, я познайомилася з усіма квітками й деревами, а коли ти зірвеш мене — я зав’яну, умру.

Та вітер не послухав, заметався, загойдав усі дерева і квіти.

— Пригинайся до землі! Пригинайся до землі! Тримайся міцніше! — шепотіла тополинка. — Ти така маленька, і стеблинка в тебе м’яка — він не зломить тебе. Тримайся міцніше.

І справді, нічого не вдіяв вітер з кульбабкою, повіяв, посердився і полетів собі далі, а вона стала тільки міцнішою. За ніч ще трошки підросла кульбабка і ще трохи підросли всі квіти, що жили на луках, — медок, сон-квітка, дзвіночки, зірочки.

Стеріг їхнє поле старий жук. Вранці загудів він, і прилетіло в гості багато метеликів, бджіл, жуків.

— Доброго ранку, бджілки! — закричала кульбабка. — Доброго ранку, метелики! Доброго ранку, жуки й бабки!

І всі квіти привітно порозкривали СВОЇ чашечки і давали гостям солодкого квітчаного соку досхочу.

Раптом низько-низько пролетів над квітами старий жук-сторож. Полохливо прислухалися до нього всі: і комашня, і квіти, і навіть тополинка. Вона знала, що жук-сторож так сповіщає їх усіх, коли змінюється погода, і одразу кульбабка почула, як щось захитало її, і вітер заговорив до не :

— Ти знову не привіталася до мене!

Досадно йому було, що така гарна кульбабка не помічає його, вітру!

Я ж не бачила вас! — знову відповіла йому кульбабка.

— От нажену я зараз хмари, поллє дощ — і ти загинеш — закричав вітер і полетів гнати хмари.

Я не хочу гинути! Мені так добре жити! — затремтіла кульбабка.

— Нічого, ти тільки нап’єшся води, умиєшся і освіжишся! — заспокоюючe прошепотіла тополинка.

І справді — раптом почав падати прямий дощ. Він лив, і половина сонця заховалася за хмари, а половина визирала: а що робиться на землі, бо там весною завжди дуже весело, і сонцю хотілося все бачити. Всі краплинки сяяли на сонці від його проміння і сліпили очі. Це був веселий сліпий дощик!

Прилетів після дощу вітер, а кульбабка, вмита, свіжа, ще краща стоїть і сміється. Не може витримати вітер.

— Я зірву тебе,— каже він,— мені сумно літати самому по горах і по луках. Полетімо разом!

— Я не хочу літати з тобою,— засумувала кульбабка,— я зав’яну, умру.

— А, так ти не хочеш літати зі мною, з найдужчим у світі! — закричав вітер. — Так я полечу геть, і хай сонце пригріє так, що ти сама покличеш мене. Подивлюсь, як ти розмовлятимеш зі мною завтра! — і подався ген за гору.

Злякалася кульбабка — і вірить, і не вірить вітрові.

— Ну, що ж,— каже, — прилітай завтра!

Прилітає вітер назавтра, бачить — нема кульбабки, на її стеблинці якась кулька з пушинок.

— А, так ти обдурила мене!

Залютував вітер, дмухнув, і розлетілися пушинки по всій луці.

Забули всі кульбабку: і трави, і квіти, і метелики, і старий жук-сторож. Адже старий він був, йому найлегше було забути.

Одна тополинка згадувала та сумувала за кульбабкою, бо ніколи раніше не бачила вона такої сонячної привітної квітки.

Минуло літо, настала осінь, прийшла зима, і раптом знову пригріло сонце, із снігу зробилася вода, і прибігла весела весна. Ще стрункішою стала тополинка, була вже вища за всіх дівчат, що підходили до неї.

Зазеленіли луки. І раптом побачила вона, що скрізь, де впали торік пушинки з кульбабки, виросли жовті кульбабки, такі точнісінько, як її подруга.

— Добридень, сонце! Добридень, травичко! Добридень, тополинко! — закричали всі вони разом, і всі дзвіночки задзвеніли їм у відповідь, і все листя загомоніло.

— А, вас багато тепер! — закричав вітер. — І ви знову не шануєте мене! Я зірву вас!

Але, як і торік маленьку кульбабку, не зірвав їх вітер, не змив їх дощ, не схотіло палити сонце, а зробилися вони за кілька день легкими пушинками. Тільки тоді вітер спересердя рознІс їх навколо.

Це було багато років тому...

Тепер тополинка висока-висока, її й тополинкою незручно називати, а всі звуть тополею, і вона бачить далеко-далеко навколо, що рік — то далі. І цього року вона побачила: навіть на сірій далекій скелі зацвіли жовті сонечка — кульбабки.

А вітер уже пересердився. Не можна ж стільки сердитися! То він уже за звичкою їх скрізь розносить.

* * *

НА ДОБРАНІЧ

Був собі, жив собі невеличкий жучок.

Де він жив — хто його знає. То у лісі літав, то на луках. Де ніч застане, ——там і засне. Такому малому хіба багато треба! А який він був — може, хочете знати? Ох, важко сказати про це... Як сідав він на гілочці, пташки казали:

— Он зелений жучок, зловімо його!

І пурх-пурх до нього. Та хіба він дурний був, щоб так і дати себе з’їсти! Він — дж-дж — розправив крильця і полетів.

Летить проти сонечка на луки, а квіти й кажуть:

— Що то за гарний золотий жучок летить!

А ввечері, десь у холодочку, в затінку, він здавався жабкам зовсім чорненьким. Так що ніхто не знав, який він насправді. Та це було йому байдуже — жити було весело, їсти було досхочу. Все він навколо облітав і знав і з усім був знайомий. Сонце гріло, пташки співали. Отак би все життя!

Якось уранці прокинувся він і полетів навпростець, над лісовою галявинкою, до ставка. Це була весела зелена галявинка, і на ній росли квіти. Навколо старі дерева вели спокійні розмови, а молоді берізки жартували з вітром, завжди ніби вабили його своїм легеньким листям.

— Ой, що це таке? — раптом закричав жучок. — Хто це ловить мене?

Справді, ніби щось заплутало його ніжки. Він швидко зачеберяв ними у повітрі, рвонув — і невидимі пута порвалися. Жучок був завжди цікавий до всього і тому почав оглядатися на всі боки. Якісь тоненькі срібні ниточки літали в повітрі.

— Цікаво, цікаво, — мовив жучок, — я ще цього не бачив.

— Хіба ви не знаєте, що це таке? — спитала з жахом маленька комашинка. — Краще цього і не знати. Ненажери-павуки тчуть свої сіті, щоб ловити нас, маленьких, невинних комашок, і висмоктувати нашу кров. Так загинули дві мої сестри. Тікайте геть, як побачите це жахливе плетиво!

— Ви помиляєтесь, — почав говорити старий жук з рогами.

Але комашинка полетіла так швидко, що її в одну мить не стало видно. До того ж вона була маленька, і її взагалі важко було помітити.

— Вона помиляється, — звернувся старий до маленького жучка, — можеш мені повірити, що ті сіті зовсім інші. їх плетуть старі хрестовики справді для своїх ловів, а ці плетуться для повітряних мандрівок.

— Для повітряних мандрівок? — здивувався жучок. Але не повірити він не міг. Жук з рогами був найрозумніший з жуків. Його навіть квіти слухалися, бо він завжди знав, коли буде дощ, а коли година.

— Якщо хочеш, ти можеш сам побачити,— запропонував старий. І вони сіли на гілку широколистого клена. — їх надто багато тепер народилося, і вони розлітаються в різні сторони... Дивись! — прошепотів він.

На сучку того ж дерева, трохи нижче від них, клопотався, вовтузився невеличкий павучок. Раптом він повернувся трохи набік і посунувся проти вітру — за ним тяглася тоненька срібна ниточка.

— Ой, яка довга! — закричав жучок.

— Тихше! Дивись, що буде далі, — спинив його старий.

Павучок швидко прибіг назад, відкусив ниточку вгорі і, підібравши всі свої вісім ніжок, піднісся на ній у повітря.

— Ой, і я хочу погойдатися на такій ниточці! — закричав жучок, підлетів, схопився за якусь срібну ниточку, бо їх літало багато в повітрі, склав ніжки й крильця і враз... упав на землю. Ох, на цих ниточках, мабуть, лише павуки вміли літати.

Підвівся він з землі, почухав ніжкою бочок і знову відкрив здивовано очі: адже він упав під кленом, і завжди цей клен був зелений, а зараз його широке листя майже золоте.

"Що воно робиться, що воно робиться сьогодні в рідних місцях!" — ніяк не може зрозуміти жучок.

— Дядю! — закричав він до старого жука. — Що ж це таке? Якісь нитки літають, листя жовтіє — що таке?

— Осінь, синку, осінь! — мовив старий жук і похитав рогами.

— Хм,— сказав жучок,— подивимось, що то за осінь.

Справді, полинуло літо, як на крилах, і настала осінь. У лісі ледь-ледь шаруділо листя, і ніби хтось тихо ходив попід березами й кленами. І де не пройде — там листя ставало золоте й червоне. Мабуть, то й ходила осінь, тільки так, щоб її ніхто не бачив.

Вже не впізнати було рідного лісу, рідної галявинки, рідного ставка. Квіти зів’яли і посохли, травиця пожовкла. Усі були заклопотані, всі готувались до зими. Жучок літав то туди, то сюди і не знав, що йому робити. Пташки збиралися зграйками і співали, але вже не так, як улітку,— весело та дзвінко, а так сумно, журно:

Осінь ходить по діброві,

Золотить листки кленові.

Прощавай, наш рідний гай.

Летимо в далекий край!

Ось пташки знялися високо-високо і зникли за хмарами. Щодня відлітало їх усе більше та більше.

— Невже всі з лісу відлітають? — затурбувався жучок. — А як же я? Мабуть, і мені треба летіти.

Опало листя. Жучок полетів до ставка. Товста жаба та п’ятеро жабенят сиділи на лататті.

Жучок присів оддалік на пеньку — все-таки обережність не заважає — і спитав чемно:

— А коли ви збираєтесь відлітати?

— Відлітати? Ква-ква! Які дурниці! Хто ж розумний відлітає? Ми ляжемо спати на самому дні, у себе вдома, в м’якому мулі. Правда, дітки?

— Так, так! Ква-ква! — заквакали жаб’ячі діти на знак згоди.

— А що ж мені робити? — перелякано спитав жучок.

— Якщо хочеш, можеш і ти спускатися з нами — місця в нашому домі на всіх вистачить. І не бійся: таких, як ти, ми не їмо. Ну, ходімо, дітки! — І жаба стрибнула в ставок, а за нею її п’ятеро жабенят.

Жучок глянув на воду — і аж моторошно йому стало: він же потоне, коли пірне глибоко, та й вода така непривітна, холодна.

Сидить жучок і журиться:

З пташками високо,

З жабками глибоко.

Де ж моя хатонька?

Де ж мені спатоньки?

А тут ще вітер подув, і жовте листя попливло за вітром по воді. Холодно, невесело жучкові.

— Полечу, пошукаю і собі хатку, — вирішив він.

Під корінням пенька, серед зелені, він помітив невеличку дірочку.

— Ану подивлюсь, може, то для мене хатка буде!

Він встромив голівку в дірку і побачив, що дірочка — не дірочка, а справжня нірочка. Він сміливо вліз увесь і раптом зупинився. З тридцятеро змій спали там, переплівшись. А в самому кінці спала, скрутившись, найстаріша змія, а біля входу — одна невеличка. Але й ця невеличка була як велетень-велетенський, порівнюючи з жучком.

Жучок затремтів і кинувся назад. Невеличка змія коло входу раптом позіхнула і глянула просто на нього. Але не встигла вона й поворухнутись, як жучок дременув так, як тільки могли його нести ніжки.

— І де ти загинуло, мале, дурне? — почув він коло себе. Обернувся і побачив старого жука з рогами.

— Дядечку! Я потрапив до страшних змій. Вони теж сплять, а я їх збудив. Тікаймо, вони з’їдять нас!

— Не лізь, куди не просять! Так тобі й треба! — засміявся старий. — Та то веретільниці — великі ящірки. Дуже ти їм потрібний: вони вже на зиму полягали.

— А що ми робитимемо?

— І ми ляжемо. — І старий показав жучкові щілину в корі старого дуба. — Отут ми й поспимо. Бач, як уже холодно.

— І довго спати? — запитав жучок. — Я не люблю довго спати, я більше люблю літати.

— На холоді не політаєш, — засміявся старий. — Поспи до весни, поки пташки повернуться і квіти зацвітуть.

— Хм... похитав головою жучок. —— Що ж, спати, так спати,— промовив і склав крильця. Він втомився за свої мандрівки і охоче заснув на цілу зиму.

А старий жук потихеньку наспівував:

Люлі, люлі, жучку,

Спи, засни!

Поки стане тепло,

До весни!

А потім сам став кліпати очима й теж заснув На добраніч, жучки!

* * *

ПРО БДЖІЛКУ МЕДУНКУ

Ото наша мама! — сказали старші сестри і показали Медунці матір-бджолу.

— І моя? — спитала Медунка.

— Звичайно! — засміялись сестри. Вона наказала нам бути з тобою.

Смішна Медунка! Вона тільки-но народилась —— вилізла з свого воскового ліжечка-кімнатки і ще нічого нічогісінько не знала. Навколо був золотаво-жовтий медовий св:т, і це був перший колір, який вона пізнала.

Одразу вона побачила і сестричок. Вони допомогли їй вилізти, почали її чистити язичками, чепурити та годувати солодким бджолиним хлібом — медівницєю-пергою.

— Як смачно! — сказала Медунка.

— Ах ти, ласунко! — засміялась старша сестра. — Що ж ти скажеш про справжній мед!

— Мабуть, вона буде добре його збирати.

— Як це — збирати мед? — спитала Медунка.

— Ми збираємо квітчаний сік, а мед уже робимо самі! — почула вона.

— Мед робимо ми! — то інші бджоли звідкілясь влітали в їхній золотаво-жовтий світ. На ніжках у кожної були ніби цілі кошики, наповнені чимось пахучим.

Бджіл взагалі було багато, дуже багато, і всі вони гули-розмовляли, нишпорили по воскових вуличках-стільниках, збирались купами. У Медунки аж очі розбіглись. Очей, як у всіх бджіл, у неї теж було багато — кожне очко складалось з багатьох малесеньких. Медунка швидко призвичаїлась до всього. То тільки попервах здалося, що всі бджоли такі схожі між собою, як одна. Вони самі легко могли відрізнити одна одну. А маму, коли б їй сестри і не показали, вона однаково пізнала б одразу. Мама була найбільша і найкрасивіша, тільки дуже заклопотана. Мама ходила по стільниках, заглядала уважно в порожні бджолині ліжка-кімнатки і дбайливо клала туди яєчка. їй ніколи було і вгору глянути! Стільки дітей! Стільки дітей!

— Наша мама найкраща! — сказала впевнено Медунка.

— Це знають усі! — підтвердили і старші сестри.

— Ходімо швидше до мами! Я хочу до мами, —— задзижчала Медунка. Завжди ж малятам хочеться до мами!

Старші бджоли-годувальниці, які ходили за матір’ю-бджолою і підкріпляли її їжею, розступились і пропустили Медунку.

Вона потяглась своїми вусиками до мами і на все життя запам’ятала рідний-рідний мамин запах, і волохате черевце, і прозорі крила, і мамин уважний погляд.

— Ну, а тепер, донечко, біжи з сестричками,— сказала мама,— потім ти ще прийдеш до мене. Будь працьовитою, уважною бджілкою, як твої сестрички, люби їх і свою маму!

— Я дуже люблю тебе! — вирвалось у Медунки. — Я все робитиму, як ти скажеш.

— Ходімо! Ходімо! — загомоніли сестри. — Адже мамі ніколи, і потім треба навести лад у колишній твоїй кімнатці, мама не любить бруду. Ти бачиш, в які чистенькі кладе вона яєчка для нових сестричок?

— Я теж прибиратиму з вами, — попросила Медунка.

Усі бджоли були зайняті. Їм було весело отак гуртом працювати. Чого б це вона одна сиділа, склавши крильця, і дивилась! І хоч у неї було ще мало сил, а ще менше вміння, та, проте, багато охоти. Вона завзято почала разом з сестрами підгризати покришку, з-під якої вилізла, щоб краєчки в кімнатці були рівненькі, гладенькі. Усі шість стінок і підлогу бджілки старанно мили язичками.

— Не втомлюйся, ти ще маленька і слабенька,— сказали старші. — Тобі треба спочивати, ти можеш навіть трошки посидіти у порожній кімнатці поряд. Попереду ще багато роботи!

І вони знову підгодували її медівницею. Та тільки закінчили чистити її кімнатку, як з сусідньої почулась вовтузня.

— О! Ще народилась сестричка! — загули бджоли. Тепер уже і Медунка кинулась допомагати маленькій. Адже сама вона прожила вже майже годину, а це досить-таки багато для бджолиного життя!

То там, то тут вилізали нові бджілки, і роботи було багато, але поки що неважкої. Недарма мама доручила приборку наймолодшим у вулику. Вони тільки чистили, а їх навіть годували старші.

Так минуло кілька днів, і Медунка вже знала, що одні старші сестри, які гляділи спочатку її, тепер годують більшеньких, а потім меншеньких личинок. З меншими більше турбот! Ще старші бджоли будують стільники, інші приймають мед, а найстарші самі вилітають з вулика. Вилітають з вулика! От чого хотілось швидше Медунці!

Сестра Крилатка казала, що це вже бджілка — зовсім доросла, коли їй, нарешті, можна вилітати з вулика у той світ, де все іншого кольору, де живуть не тільки самі бджоли, а безліч інших істот. І хоч у вулику було тепло, затишно, пахло медом і, здавалося, нічого не загрожувало, Медунці хотілося швидше вилетіти у той невідомий, різнобарвний світ.

Але в той світ дозволяли вилітати бджолам, коли вони все вміли робити в своєму вулику.

Медунка була завзята до роботи, вона вже вправно і швидко чистила кімнатки в бджолиних стільниках. Одна з старших сестер мовила:

— Тепер підемо на вулицю меду і медівниці, принесемо їх для майбутніх бджіл. Ти вже так зміцніла, що зможеш принести чимало і погодувати медовим молочком малят.

Навколо медових вулиць йшли вулиці, де жили бджолині діти.

По дорозі скрізь метушились бджоли — усі родички, сусіди.

Найбільше Медунку цікавив льоток, через який вилітали з дому і прилітали додому бджоли. Там юрбилось багато бджіл-прийомниць. Вони забирали швидко обніжку-пилок з кошиків у бджіл, які прилітали, і складали його в кімнатки-стільники.

Медунка побачила, що бджоли-прибиральниці докірливо захитали голівками. Не всі кімнатки коло льотка були охайні, вони кинулись мерщій чистити їх, виносили сміття аж за вулик і повертались далі працювати.

— Я теж хочу виносити сміття! — попросила Медунка. Адже так вона б вилетіла хоч на мить з вулика.

— Почекай, ти ще мала для цього, допоможи краще переносити наш хліб і питво — медівницю і квітчаний сік-нектар, що принесли сестри з квітів.

Потрошку Медунка усьому навчилась — і стільники будувати, і личинок, які виходили з яєчок, годувати. Вона доглядала лялечок, що в них перетворювались личинки, і допомагала маленьким бджілкам, якими стали лялечки, вилазити з павутиння та їхньої заліпленої воском кімнатки.

Довелось Медунці бути й перукарем!

Сестри, а серед них і Крилатка, повернулись з польоту. Чергові коло льотка кинулись їх чистити і пригладжувати щіточками ніжок, немов причісувати.

— Поможи, Медунко! — гукнула Крилатка, підняла крильця, підставила сестрі грудку, черевце, спинку. Вона ж не могла скрізь сама почиститись своїми ніжками.

— І тут, Медуночко, почисть, і тут, будь ласка, причеши! Ти знаєш, я не люблю вилітати неохайною!

— Ніколи бджоли не повинні бути нечупарами! Інакше мамі було б соромно за нас,— повчально сказала інша. — Усі ж знають, що ми з порядної великої родини!

Не тільки Медунка, усі її сестри поперебували на різних роботах у своєму бджолиному місті.

Тільки оддаля, у великих воскових кімнатах, жили дивні бджоли, які нічого не робили! їм носили їжу інші, коли-не-коли вони вилітали, але не збирали і не приносили меду, як усі сестри.

— То трутні, — пояснила Крилатка, — вони нічого не роблять. Дехто з них, правда, каже, що буде батьком інших бджіл.

— Чого ж вони нічого не роблять?

— Вони нічого не вміють, — презирливо мовили сестри. — Але, врешті, нам може набриднути їх годувати. Мама казала, що так було вже не раз.

Коли в повітрі, там за вуликом, ставало холодно і все змінювало свій колір, квіти в’яли, і вітер зітхав і стогнав, що вже осінь, — меду ніде було збирати,— трутнів врешті зовсім виганяли. Адже всі працюють, лише вони ледачі, маніжаться так, що противно дивитись, і, звичайно, шкода віддавати їм їжу, потрібну мамі і малятам.

От мама — вона була зайнята весь час. Хіба що на маленьку хвилечку зупиниться і знову уважно оглядає шести-стінні воскові кімнатки і кладе туди яєчка. Це робила тільки вона в усьому вулику. Вона одна була матір’ю всіх у цій великій родині.

Якось Медунка принесла мамі їсти і, скориставшись хвилькою відпочинку, спитала:

— Мамо! Хіба вам ніколи не кортить вилетіти з вулика погуляти з іншими?

— Дурненьке дитинча! — посміхнулась ласкаво мати. — Адже я мушу дбати, щоб вас було багато-багато.

Колись чудесним весняним ранком я вилетіла з вулика. Я була молодою; час було справити моє весілля. Тоді розпускались перші квіти. Скрізь. Долі на луках, вгорі на гілках дерев. Ти ще не бачила квітів. Нічого красивішого немає на світі! Кожна квітка була усмішкою і

радістю. Коли вилетиш, ти придивляйся до них гарненько. Наші очі можуть бачити навіть крізь їхні ніжні пелюстки.

Вони всі зраділи мені, а сонячне проміння так цілувало, що, можливо, від цього я здавалась золотою, і всі загомоніли:

— Золота бджілко! До нас! Золота бджілко, до нас! Нарешті ти вилетіла. Ми не можемо без тебе жити!

Мене гукали квіти на луках, мене манили гілками дерева у лісі, мене просили-благали в садок коло блакитної хатки і кричали-звали з городу, що за нею. Я повірила — від цього залежить їхнє життя. Але я не хотіла нікого образити. Я злетіла високо вгору, де повітря чисте, прозоре, і там, високо в повітрі, справила своє весілля. І крикнула всім:

— Я надішлю вам багато-багато бджілок, вони полетять і на луки, і на ниви, і в ліси, і в сади!

А потім поспішила додому. Я повинна була виконати свою обіцянку всім квітам у тому чудесному світі. І з того часу я не маю спокою. День і ніч я кладу нові й нові яєчка для нових бджілок, щоб іншому роду не було переводу. Одна я в нашому вулику можу це робити, і щороку повесні мої дочки першими вилітають в поля, в сади. Вони справді потрібні квітам. Чим більше бджілки відвідують їх, тим більше їх росте на землі. А квіти — вони ж дають радість усім! І для цього я ладна бути в вулику день і ніч.

— А ви більше ні разу не вилетите? — і з гордістю за маму, і з жалем до неї спитала Медунка.

— Можливо, коли бджіл тут буде надто багато і з’явиться нова молода мати, я вилечу звідси, щоб дати більше простору новій родині, і житиму в іншому місці.

— І я полечу з вами! — палко мовила Медунка,— я не покину вас, мамо!

— Це ще буде не скоро,— заспокоїла її мати. — Звичайно, я візьму тебе з собою, але зараз я й так забалакалась. Лети, донечко, не гай часу, його у тебе мало!

І саме в цю мить почулося гудіння, схвильоване, піднесене, наче трапилось щось радісне.

— Гукають! Усіх гукають! — загули бджілки. — Всі, хто може летіти, негайно летіть! Негайно! Негайно! — гули вони.

— І я! І я! — закричала Медунка.—Я вже велика! Дозвольте й мені летіти з вами!

— Кожен, хто може! — дзижчали бджоли. — Кожен, хто може!

— Негайно! Негайно! — гули інші. — Збирайтеся в політ!

— Що ж трапилось?

Допіру у вулик повернулась Крилатка. Вона швидко побігла вгору по стільниках і зупинилась у гурті бджіл. З її зобика вилилась крапелька меду, яку одразу підхопила хоботком подруга. Крилатка принесла багато меду, він пахнув надзвичайно. Віддавши його, Крилатка аж затанцювала від радості. Насправді то був не просто собі танок для розваги. По ньому бджоли дізнались, що Крилатка розшукала багато медоносних квітів. Вона завжди була найкращою розвідницею серед бджіл.

— Вранці, коли я тільки вилетіла,— розповідала вона,— я побачила коло льотка зірвані квіти. Раніше я не бачила таких. Вони були солодкі, а як пахли! їхні пахощі не давали мені спокою, я літала туди й сюди і

раптом почула ті ж самі пахощі на чудовій полянці. Не думайте, сестри, так пахли не пишні великі квіти, а маленькі, зовсім непомітні. Але в них стільки нектару для меду! Стільки пилку для обніжжя! І як вони привітно зустріли мене! Негайно летімо! Негайно летімо!

І, захоплюючи з собою все більше й більше сестер, Крилатка полетіла знову, і з усіма разом вперше вилетіла з свого золотавого медового міста і Медунка.

Одразу в очі впало щось синє-синє, велике, без меж —' це було небо. А в небі високо сяяло золоте сонце. Ще було багато зеленого: листя на деревах, долі — усякого зілля, а в зелені теж синіло і виблискувало щось і схоже і не схоже на небо.

— Нам треба летіти за озеро,— керувала Крилатка, і Медунка дізналась, що синіло — озеро.

Синього і зеленого взагалі було багато. Решти кольорів Медунка навіть не помічала.

— Запам’ятовуй дорогу! Запам’ятовуй дорогу! — гукала їй Крилатка. — І не відставай! Не заблукай!

Добре сказати: "Запам’ятовуй, не заблукай", коли стільки нового навколо, і не тільки кольори, а й звуки зовсім інші, ніж у вулику. Вона звикла там лише до дзижчання бджіл, а тут лунали і дзенькіт, і шепіт, і шарудіння, і різноманітні співи.

— Не відставайте! Поспішайте! — підганяла всіх Крилатка. Вона не раз літала цією дорогою і добре знала її. Рідний вулик, пасіка, де стоїть ціла шерега таких вуликів, як їхній, блакитна хатка, де живе дідусь з довгою білою бородою. Він так часто заглядає до них, що навіть розуміє їхню мову і розмовляє з матір’ю-бджолою. Далі ліс, галявина, і Крилатка впевнено летить над озерцем, повертає коло старого дуба, минає

красуню берізку — і от, нарешті, всі відчули, що в повітрі запахло так, як від меду, який принесла вона допіру у вулик.

— Дж-дж-дж. Драстуйте! Драстуйте! — задзижчали бджоли.

— Нарешті! Нарешті! — зашепотіла скромна конюшина, і всі бджоли полетіли до її квітів.

— Помагайте! Помагайте мені! Я один не управлюсь! — завіяв вітерець.

— А що ви робите? — спитала чемно Медунка.

— Я переношу пилок з квітки на квітку, і від цього виростуть нові квіти. Але я мушу визнати, ви це робите далеко краще за мене. Що правда, то правда!

— Вона вперше вилетіла,— пояснила Крилатка вітрові, ніби просячи пробачення, що Медунка задає такі питання. — Сідай і ти легенько на квітку, витягай отак, як і я, квітчаний сік-нектар, а в кошики на ніжках збирай пилок. А як полетиш на іншу квітку, спочатку скажи: "Драстуйте" і обтрусись гарненько.

Медунка зробила точнісінько так, як її навчили.

Бджоли заклопотано гули над конюшиною. Вони поспішали, вони хотіли зібрати якнайбільше меду, вони відлітали назад у вулик, здавали там мед і прилітали знову. Медунка вже запам’ятала дорогу і познайомилась з білобородим дідусем, який стояв на пасіці і говорив бджолам:

— Розумні мої помічнички! Знають уже. які лишить їм дід квіти, такі й треба шукати. За це вам дід нові вулики зробить для нових роїв. І люди

подякують, що конюшини більше вродить, а дітки медом поласують. Як у дружбі жити, так солодко їсти й пити!

Медунка летіла уже спокійніше. Тепер вона більше дивилась навколо і все помічала. На луки поспішали схожі на бджіл оси, великі джмелі, блакитні красуні бабки. Але вони не летіли таким дружним гуртом, як бджоли.

— Вам не набридло завжди бути вкупі? — спитала гордовито бабка з прозорими блакитно-райдужними крильцями.

— Що ви? Це ж мої сестри! — здивовано мовила Медунка. — Ми з однієї пасіки і навіть з одного вулика. А ви звідки? Де ваш вулик?

У мене нема ніякого вулика! — презирливо майнула крильцями бабка. — Це тільки ви, прості робочі бджоли, при мушені працювати день і ніч, а я літаю, де схочу, засну, де трапиться, їм, що схочу.

Медунка замислилась. Чи краще так, як ця бабка, жити самій, ні про що і ні про кого не турбуватись, чи так, як вона з сестрами і мамою, у великому бджолиному домі, в родині, де всі піклуються одне про одне? І думки перервав чийсь басовитий голос.

— Куди ви летите?

За нею поспішав дебелий, вже підстаркуватий шершень. Медунка сполохано полетіла швидше.

— Чого ви лякаєтесь? — не відставав шершень. — Я бачу, ви ще дуже молода і не знаєте, що мед можна збирати не тільки на конюшині, а й з інших квітів, наприклад, у лісі. І не обов’язково його відносити у вулик, адже це однаково не для себе, а для інших.

— Ах, коли б ви знали,— наспіла нахабна бабка,— як вона задається цим вуликом!

— Облиште мене! — злякано крикнула бджілка і полетіла швидше, щоб наздогнати своїх сестричок.

Які дурниці говорив цей шершень! Звичайно, вона збирала мед не для себе, хіба б вона могла з’їсти стільки сама? Навіщо?

Вона сіла на квіти конюшини і трохи заспокоїлась. Квітка до того ж казала:

— Ми вас любимо найдужче, ви живете дружно між собою і з нами, квітами.

Ні, ні, бабка була неправа. Правда, вона літала одна, де хотіла... Може, це дуже цікаво? Але що це? Коло квітки, на якій сиділа Медунка, з’явився той самий противний шершень.

— Якби ви знали, які це розбійники! — прошепотіла конюшина.

— До побачення, я краще повернусь додому і прилечу до вас завтра, а то мені страшно! — схвильовано мовила Медунка і знялась з квітки.

А шершень поспішив за нею! І тут ще майнули райдужні крила бабки, вони були дуже гарні, але Медунці стало зовсім не по собі.

— Ось я зараз відніму у тебе твій мед! — задзенчала нахабно бабка.

Так от що думала вона, коли казала: "їм, що схочу!" Ні, нізащо Медунка не віддасть зароблене чесною працею!

Вона метнулась убік, у лісок, і причаїлась на великій квітці — лісовій ромашці, з жовтим сердечком і білими пелюстками.

— її треба провчити, — дзижчала бабка, —— їм усім надто солодко живеться.

— Але ж це тому, що вони старанно працюють,— спробувала захистити бджілку ромашка, затуляючи її своїми пелюстками і листячком.— Я не встигну вранці розкрити свою чашечку, а вони вже летять на роботу і все віддають для спільного життя.

— Я їх ненавиджу, цих бджіл, — запищала десь унизу непомітна лісова миша. — Уявіть собі, моїй сестриці якось дуже, просто хворобливо, захотілось меду. Раніше, коли тут було багато диких бджіл і вони оселялись роями в дуплах дерев, навіть ведмідь досхочу ласував медом. І нам коли-не-коли перепадало. Але тепер ведмеді в цьому лісі перевелися, 1 диких бджіл завжди забирає цей лихий дід з страшною бородою, і бджоли живуть у нього, як пани. Для них, подумайте, спеціально для них, будують цілі будинки!

— Розповідайте швидше і не так докладно! — нетерпляче перервала бабка. — Я хочу ще полетіти і спіймати якусь дурну бджолу з медом, але цікаво дослухати вашу історію.

— І кажіть голосніше, бо за вітром, який навмисне шарудить у листі, вас не чути, — захиталась тоненька стеблинка з гострими вусиками і незвичайним листячком.

— Хто це обізвався? — спитала бабка.

— Ха-ха! Це я! — стеблинка раптово злетіла вгору, і всі побачили, що то був зелений коник.

— Знову цей жевжик придурився і всіх налякав! Не заважайте розповіді поважної особи, — засичав шершень.

І він був тут!

Медунка щільніше притулилась до квітки, згорнувши крильця, щоб її ніхто не побачив.

— Так от, — пискливо продовжувала миша. — Я зупинилась на тому, що моїй сестриці, скромній вдові миші, хворобливо захотілось меду, і вона тихенько, нікого не турбуючи, пішла на пасіку. Вона злізла навіть на вулик і всунула у льоток бідолашну голову, як тут бджоли налетіли з усіх боків. Вони не тільки немилосердно пожалили її, але залили медом. Сестра вмерла від того, чого так нестерпно жадала, і дід викинув її, заліплену воском і медом, геть, а бджіл з їхньою матір’ю перевів у новий вулик. Правда, мене втішає те, що, жалячи мою сестру, бджоли губили свої жала і самі гинули.

— Вони загинули, захищаючи свій рідний вулик, — прошепотіла квітка.

"І свою маму",— подумала Медунка, і їй стало дуже страшно, вона не знала, що є стільки злих істот, які роблять лихо іншим.

— Пробачте, я чула вашу розповідь, — обізвалася згори якась пташка,— вона ж чинила, як розбійниця, ваша сестра миша.

— Вони всі розбійниці, — зашарудів листям старий дуб, — і заздрі до чужого щастя.

— От я їм покажу, — змахнув крилами птах сорокопуд.

Миша швидко зникла, бабка метнулась вбік, а коник зареготав і почав приймати різні кумедні пози, щоб його не впізнали, вважаючи за рослину.

— Лети мерщій додому, — порадила ромашка — Бачиш, скільки небезпеки навколо Багато охочих ласувати без праці!

Медунка щосили полетіла. Старий дуб простягав віти, ніби показуючи дорогу — от береза, от озерце. Зараз буде блакитна хатка і їхня пасіка. Зараз вона буде дома! Там нічого не страшно.

І раптом вона почула, як хтось басом наказав:

— А тепер віддай мені мед!

Знову коло неї був цей противний шершень. Яке він має право вимагати від неї?

— Чого це ради я віддаватиму вам мед?

— Як чого? Я проводжав тебе цілий день!

— Краще б ви самі працювали! Геть від мене! — закричала бджілка. Ах! Вона була одна, а шершень такий великий, страшний!

Та її крик почули сестри, вони кинулись до неї, вони дзижчали, дзвеніли крилами, і хоч кожна з них була невеличка, та їх усіх злетілось багато, і шершень з ганьбою втік.

— Медунко! Медунко! Де ти так забарилась? — хвилювались сестри. — Ми вже так турбувались. Ніколи не забирайся далеко сама!

Ой! Це вже рідна пасіка, от їхній вулик, коло нього стоїть дідусь з довгою білою бородою.

Коло льотка дзижчало багато бджіл, які повертались з медом додому. Медунка не хотіла товпитись у юрбі. Вона була надто схвильована і сіла на бороду діда. Там спочивали й інші бджоли. Вони не боялись діда, він умів з ними розмовляти по-бджолиному.

— Ти злякалась, мала? Заспокойся, — сказав дідусь.

-— Вона літає тільки перший день, — пояснили сестри, — вона не знала, що і у нас є вороги.

— А чому є вороги? — спитала Медунка.

— Вони заздрять, що ви дружно живете і працюєте і у вас є все, що вам треба. А вони хочуть просто віднімати.

— Ні! Ні! — раптом сказала Медунка. — Я не хочу бути такою, як бабка! Вона хоч дуже красива, та їй ні до кого нема діла. Я хочу слухати маму і жити з сестрами, і хай нас люблять усі квіти на світі.

* * *

Маленькому Вітику

ПРО БРАТИКА— ВЕДМЕДИКА

Сьогодні, коли хочете, я розповім вам про ведмежатко. Воно народилось взимку і доводилося внуком старому Михайлові. Кожній матері свої діти найкращі, а це ж було викапаним батьком: і волохате, і незграбне, тільки очі ще невідомо які були, бо перші дні воно не розкривало очей. Та, мабуть, вони були темні, як у всього їхнього

ведмежого роду. Воно народилося не само, а ще з сестричкою. Сестричка була така ж волохата, кругла і смішна. Мати-ведмедиха їх лизала — це було замість поцілунків, і діти горнулися до неї, під її густу, теплу шерсть. Поки що ведмежата нічого не розуміли, і їм було зовсім байдуже, де вони, що з ними, аби їхня мама була тут, з ними, годувала їх і пригортала до себе.

Минув час —— і діти відкрили очі. Звичайно, мати не помилилась: очі були темні, манісінькі і цікаві, як і в діда, і в батька, і в матері. Це було приємно, що діти схожі на батьків. Але тільки вони відкрили очі, як почали шуміти, вовтузитися тикатися носами в усі кутки барлога. Особливо непосидючим був братик-ведмедик.

— Отут ми будемо весь час? — невдоволено спитав вів матір. — Я не хочу: мені тут нудно і вже набридло!

— Дурне! — засміялася мати. — Тільки прийде весна, ми вийдемо в ліс, гулятимемо по всіх горах, їстимемо ягоди і мед,— а смачнішого від меду нема нічого в світі, навіть у людей в долині.

— А чи ж скоро прийде та весна? — не вгамовувався ведмедик.

— Скоро, скоро! — зітхала мати. їй самій кортіло вийти швидше з лігва, пройтися з дітками по лісах, щоб усі бачили, які-то гарні діти в неї. Може, вони зустрінуть і старого діда. Він живе самотньо в печері над прірвою, і всі його бояться і шанують, бо він хазяїн усього лісу тут, на горах. Про це знають добре всі: і вовки, і лисиці, і косулі, і навіть вівчарі, що пасуть улітку отари на верховинах. Вівчарі його так і назвали — старим Михайлом.

— Тут так темно,— вередував синок,— тут стільки гілок, листя, ми можемо не почути, як прийде весна. Мамо, я вирию маленьку-маленьку дірочку і слухатиму. — І він почав розгрібати лапами листя.

Та мама дала йому стусана і відкинула в другий бік. Вона, напевне, боялася, як кожна мати, простуди.

Але братик-ведмедик не заспокоювався. Коли мати спала, він таки зробив маленьку дірочку і сунув туди носик. Ой! Там було так холодно, тихо і біло-біло! Більше нічого не могло розібрати ведмежатко. Воно швидко загребло дірку і кинулося погрітися до мами.

Та другого дня йому знову закортіло подивитися. Йому здалося вже не так холодно і не так біло, ніби сніг трошки-трошки почорнів.

"То мені відразу так здалося",— подумало ведмежатко і третього дня вже сміливіше висунулося надвір. Ні, холодно вже не було! І вже не було так тихо, як уперше. Воно почуло якийсь шум-гомін:

Дзюр-дзір,

Ми з гір.

З верховин

Навздогін!

Ведмежатко ніяк не могло розібрати, що це таке. А всі в лісі знали, що то весняні струмки — значить, весна була вже десь близько за горами. І гори ніби почали коливатися — то сніг на них танув і стікав униз потоками.

Потім зашуміло щось угорі в блакитнім небі. Вертали додому гуси з чужих країн. Вони так раділи! Широко-широко розправляли свої крила і гелготали:

Гел-гел-гелі,

Гел-гел-гелі,

Ми додому веселі,

А за нами весна

Поспішає ясна!

Як тільки полинули гуси, гори ніби зітхнули радісно.

І враз почали витикатися з землі трави, а на деревах, як цікаві очиці, повизирали пуп’янки.

А потім щось зашуміло-заграло внизу. То дзеленькали дзвіночки на череді:

Дзень-дзелень,.

Дзень-дзелень!

А за ними заграли хлопчики-вівчарики на сопілках:

Ой ти, весно-веснянко,

Прилітай до нас зранку!

За горами не барися,

До нас швидше усміхнися!

Ні, в барлозі вже неможливо було сидіти.

— Матусю, рідненька! — закричало ведмежатко. — Усі грають, співають надворі, а ми сидимо в темряві!

Та матуся вже й сама розгрібала вихід з лігва.

Одразу сонце засліпило очі ведмежатам, і вони повалилися на землю. Але це було чудесно! Братик і сестричка борюкались, перекидались, а мати лежала витягнувшись. Так приємно розправитися після вузького лігва, хоча воно й було в найстарішому і найтовстішому буці на всю гору. Ведмедиха лежала, позіхала і лагідно урчала на привітання пташок, які вертали додому і тому були такі щасливі, що й ведмедисі раділи — все-таки земляки! Та й ведмежа сім’я їх ніколи не чіпала і не заважала ні літати, ні співати.

Але треба було чогось попоїсти — адже за зиму матуся дуже зголодніла. А то була брехня, що вона взимку смоктала лапу і з того була сита,— це на неї, напевне, наплів заєць. Вона просто притуляла лапи до морди, щоб не було так холодно, і, звичайно, зараз була голодна, та й дітей треба було привчати шукати їжу. Вона сказала:

— Годі вам бешкетувати! Ходімо пообідаємо! Дивіться пильно: можете їсти корінці, пуп’янки, добре, як знайдете жуків. Звичайно, влітку буде більше поживи. Швидко ми спустимося нижче, і ви поласуєте рибкою і медом.

Ведмежатам це було до вподоби, вони бігли за матір’ю і їли все, що тільки можна було перегризти. Особливо братик-ведмедик був задоволений. Він хапав слизняків, відшукував торішні сухі ягоди, на його міцних зубах так і хрумтіли ніжні зелені стеблинки. Раптом він почув, що йти далі важко, що йому щось каламутно, і він заплакав.

— Я нічого більше не хочу!.. — сумно мовив він і повалився на землю.

— Ти просто об’ївся! — обурилася мати, але вона й злякалася; звідкіль же дурному маляті знати, як треба поводитись? Вона вирішила, що покарає його потім, а поки що треба лікувати.

Ах! Людським дітям у таких випадках купують в аптеках касторку, та старий Михайло навчив весь свій рід, як треба лікуватися. Ведмедиха швидко розгребла торішнє листя і відшукала зелений мох.

— Їж, їж швидше! — наказала вона.

— Я не можу! — капризувало ведмежа. —У мене болить живіт! Ох! Ох! Ох!

— Їж, братику! — вмовляла і сестричка.

Братик-ведмедик зажмурився і — ковтнув. Але зелений мох був зовсім не противний, ведмедик непомітно облизнувся і з’їв би з охотою ще, так мама більше не дала.

— Нічого,— вирішив він,— завтра я сам знайду, з’їм, скільки захочу, аби тільки живіт перестав боліти.

Справді, на вечір ведмежа знову відчуло себе веселим і здоровим.

Життя почалося розкішне! З кожним днем ліси робилися густіші, і так чудово було бродити в смерекових нетрях, лазити в кущах шипшини. Кігті на лапах робилися все міцніші, і ведмежаткові здавалося, що воно на яку завгодно скелю злізе.

Мабуть, хлопчики скрізь бешкетники, і наш братик-ведмедик був куди неслухняніший, ніж його сестричка, йому швидко надокучило ходити за мамою поряд з сестричкою і робити тільки те, що мама накаже, йому хотілося спуститися нижче — туди, куди біжать річки з гір, бо мама давно обіцяла дати їм рибки, а досі ще не давала. Потім в

долинах дзенькали дзвіночки на коровах — теж цікаво було подивитися, і потім, потім — ведмежа ні разу ще не куштувало меду! А про нього стільки розповідала мати!

От він і вирішив трошечки погуляти самому. Тільки мама і сестричка задивилися на якусь мурашину купу, як братик-ведмедик шасть у кущі — побіг униз. Але що ж це? Він одразу перекинувся і полетів униз. Він не знав ще, що вниз треба сходити обережно: адже в усіх ведмедів передні лапи коротші за задні, і вниз їм важко сходити.

Ведмежа сердито оглянулося. Тут було не так, як там, на горі. Багато дерев було в цвіту — так, ніби на них понасідало безліч рожево-білих метеликів. І щось літало і гуло в повітрі: дж-дж-дж!..

Але тут росли і такі самісінькі сосни, як удома, і на них щось було начеплено. То люди з долини повісили борті — такі колоди для бджіл.

Братика-ведмедика цікавило все. Він, звичайно, зліз на дерево — і раптом так приємно запахло.

— Мед! Оце, напевно, і є мед! — збагнуло ведмежа і засунуло лапу в колоду. Та тільки встигло воно раз лизнути, як щось боляче вкололо його в носик. Воно стрімголов кинулося з дерева і побігло. Та на гору легше було бігти, бо задні лапи були довші.

"Тікати швидше! — подумало ведмежа. — Тільки б не забруднити цю лапу, на якій мед!"

Воно опинилося на запашному лузі. До чого ж тут було різнокольорово! Його маленькі, цікаві очиці просто не знали, на чому зупинитися, бо навколо росли пишні червоні маки, великі білі ромашки, рожевий ніжний горошок І ще безліч барвистих квітів. Ведмедик сів, відсапуючись, і засунув лапу в рот. Солодко! Приємно! І раптом почув тихе-тихе дзеленькання.

Дзень-дзелець,

Дзень-дзелень!

Ясний день,

Добрий день!

То піднімалася на луки отара.

Ніколи ще не бачив ведмедик овечок. Він і не подумав тікати, навпаки, покотився їм назустріч. Цікаво подивитися на цих ніжних створінь зблизу. Може, з ними можна поборюкатися і погратися, як зі своєю сестричкою-ведмедичкою.

Ведмежа пошкутильгало їм назустріч (бо все ще не хотіло забруднити лапу, на якій був колись мед) і не знало, що йде назустріч своїй біді. Адже воно було ще таке дурне, це мале ведмежатко. Хлопці-вівчарики могли легко його схопити і забрати з собою у вічну неволю. Вони так і хотіли зробити.

— Ведмежа! Ведмежа! — закричали вони. — Ану, накривайте його чимсь та гукайте дядьків.

Овечки, замість того, щоб підбігти погратися з ведмедиком, збилися в купу і перелякано мекали — ме-ме-ме, ме— ме-ме.

І ведмежа почуло щось непевне. Воно озирнулося. Куди ж тікати? йому здавалося, що з усіх боків кричать і лементують ці хлопчики в широких заквітчаних брилях.

— Матусю, рідненька! — закричало воно своїм ведмежачим голосом, зрозумілим тільки ведмедям. Адже завжди в небезпеці всі згадують рідну неню.

Та мама була далеко — вона не чула. Раптом щось зашуміло, затріщало в чагарнику — і велика чорна постать вийшла на полянку.

— Старий Михайло! — закричали перелякано хлопці і кинулися навтіки, хапаючи на руки найменших овечок, щоб урятувати їх.

Та старий Михайло — а то був він — не погнався за ними. Він хотів тільки визволити з біди свого онучка. Дід одразу пізнав його — і волохате, і неоковирне, і задні лапи довші, а очиці темні й цікаві, як у всього їхнього ведмежого роду. Він саме йшов з річки — по-хазяйському оглядав усю місцевість. На річці вибрав з рибальських ятерів рибу, підживився трохи, порозкидав на лузі колоди, що їх наготували селяни, а в лісі порвав тенета для пташок і тепер хотів по дорозі завернути до вуликів, та побачив найменшого свого онучка.

Братик-ведмедик кинувся до дідуся. То вівці і хлопці боялися старого Михайла, а він — зовсім ні.

Захлинаючись, він розповів дідові про свою мандрівку. Дід не сердився, навпаки — задоволено урчав: ну, зовсім як сам він у молоді свої роки!

— Тепер ходімо до матері,— мовив він і побрів у свої хащі.

А за ним підтюпцем поспішало ведмежа, час від часу зупиняючись і лижучи лапу, на якій уже зовсім не було меду, а лише солодкі спогади.

Добре було жити на світі! Ведмежаткові подобалося А ви знаєте, заєць не зовсім набрехав, що ведмеді смокчуть лапу, бо братик-ведмедик, згадуючи про мед, таки часто лизав свою.

* * *

ПРО ЗЕЛЕНУ ЯЛИНКУ ТА ЗОЛОТУ МАНДАРИНКУ

Ви вмієте тримати секрети? Я розкажу вам зараз одну таємницю. Тільки ви мене не видайте, добре?

Коли всі діти дитбудинку полягали спати, а дорослі почали прикрашати ялинку, один маленький хлопчик непомітно прослизнув у залу і сховався за рояль. Там він сів на маленький ослінчик для ніг, і його нікому не було видно. А він бачив усе.

Ялинка була, як і належить всім новорічним ялинкам, висока, стрункa і дуже гарна. Іграшок приготували багато, їх треба було всі розвішати, а хлопчикові вже захотілося трошки спати. Але ж цікаво почекати до кінця і потім подивитися на вже прикрашену ялинку, йому ще хотілося побачити, як прийде Новий рік, і загадати яке-небудь цікаве бажання. Він ще не знав, яке бажання загадає, але знав: те, що загадується під Новий рік,— обов’язково здійсниться.

От на ялинку, на самий вершечок, вже повісили п’ятикутну зірку, по зелених гілках розсадили білих зайчиків, круглооку сову, довгоносого Буратіно, гарненьку снігуроньку, повісили ліхтарики, грибки, червонобокі яблучка, прапорці усіх країн світу й багато великих і маленьких хлопавок.

У маленьких хлопавках не було нічого — тільки "хлоп", і край, а у великих були паперові вбрання.

"Я зірву собі оту велику, зелену. Там, напевне, вбрання льотчика! — подумав хлопчик. — Хоч би швидше усі розійшлися, я б підійшов ближче і все роздивився".

Він позіхнув і потер пальчиками очі. Але тут саме внесли великий ящик. Мабуть, там були ще іграшки.

— О, це буде найкращий подарунок нашим дітям,— сказав хтось з дорослих. — Обережно розпаковуйте... Цікаво, чи не померзли вони в дорозі?

Хлопчик підвівся навшпиньках і визирнув з-за рояля. Там, напевне, було щось живе, а не іграшки, якщо могло померзнути.

Покришку з ящика зняли, і хлопчик побачив щось золоте.

— Тут є і лист! Дивіться, зверху покладено листа! Прочитайте його, а завтра ми прочитаємо усім дітям!

І вони почали читати лист, а хлопчик і слухав і ні, бо все намагався розібрати, що ж там таке в ящику.

— Ми виймемо трошки і повісимо на нашу ялинку! Дивіться, вони просто золоті на цій зелені.

Тепер хлопчик добре розглянув, що це таке. То були мандаринки, круглі мандаринки, і вони справді здавалися золотими між зелених гілок ялини.

— Які великі! Я ніколи таких не бачив! Мабуть, вони дуже соковиті і солодкі. І як багато!

Хто ж це нам надіслав?!

А дорослі вже скінчили прикрашати ялинку, помилувалися на неї з усіх боків і пішли з зали. Вони виключили велику люстру, а маленьку

лампочку над круглим столиком лишили, мабуть, просто забули, і в залі була півтемрява.

"Я так нічого не роздивлюся",— подумав хлопчик, але його побоювання були даремні. Раптом враз на ялинці засвітилася п’ятикутна зірка і всі ліхтарики, і ялинка заблищала, засяяла, запроменилася.

— Як добре! — прошепотів хлопчик і навіть очі заплющив, таке було яскраве світло. А чи він відкрив їх, чи ні, він уже не помітив і сам...

"От тепер я побачу, — зрадів він,— як прийде Новий рік, і чи справді Дід Мороз сам розносить подарунки, і чи оживають уночі іграшки".

Адже всі ви добре знаєте, що іграшки дуже хитрі. При вас вони ані руш — солдатики воюють, коли їх розставляють хлопчики і роблять самі "піф-паф". Ляльки розмовляють, коли за них тоненькими голосочками говорять дівчатка, а Дід Мороз просто собі стоїть під ялинкою і тільки всміхається усім.

Але ж дітям завжди здається — коли їх нема близько, іграшки якось по-своєму живуть, і якщо це здається, то, може, є й насправді? Уявіть собі, тільки про це подумав хлопчик, як усі пташки на ялинці зацвірінчали, застрекотіли, зайчики застрибали. Буратіно почав совати свій довгий ніс у всі хлопавки, і хлопчик навіть злякався, що його ніс розірве ту велику, зелену, яку він намітив для себе. Хлопчик не витримав і підбіг до ялинки. Там усі були захоплені своїми справами, і на нього ніхто не звернув уваги, тільки сова блимнула круглими великими очима, мовляв: а це ще що за велика така іграшка? Хлопчик злякався і зіщулився, але сова блимала очима весь час і повертала їх то праворуч, то ліворуч, і за мить вона вже дивилась не на хлопчика, а на золоту мандаринку, яку повісили на ялинці.

Мандаринка була не іграшкова, а справжня, одна з тих, що приїхали в ящику, і якщо всі зроблені іграшки ожили, то вона, звичайно, мала всі

права розмовляти в цю новорічну ніч! Тому вона й усміхалася і крутилася на всі боки. їй це легко було робити, бо вона була, як усі мандаринки, кругленька. І вона казала дуже милим голосом усім щось приємне. Адже всі знають, які мандаринки смачні і солодкі, хіба вони, можуть говорити якісь неприємності?

— Привіт! Привіт! — казала вона. — Коли мене вкладали діти в ящик, вони казали: "Це наш сонячний привіт тим дітям, яким ми посилаємо цей подарунок!"

— Тому-то ви така золота і кругленька, як сонечко! — промовила ялинка, яка, звичайно, почувала себе найголовнішою на цьому святі. Відомо, що без ялинки новорічного свята бути не може, і тому вона трималася з усіма люб’язною господинею.

— Можливо! — засміялася у відповідь золота мандаринка. — Я ніколи не сподівалася, що потраплю на таке бучне свято. Навпаки, я дуже боялася і тремтіла весь час, бо багато людей казали: "Хоч би вони не померзли! Хоч би вони не померзли!"

— Хіба ви здалека? — спитав цікавий до всього довговухий зайчик.

— О, хіба ви не знаєте? Я росла і виховувалася в Грузії.

— Розкажіть, це дуже цікаво... — прошепотіла ялинка. їй було приємно, що на її свято приїхали такі почесні гості.

— Розкажіть,— аж застогнав від цікавості зайчик.

— Розкажіть,— запищала снігуронька і всі ляльки на ялинці, а Буратіно присунув аж до самісінької мандаринки свій довгий ніс, та сова суворо блимнула на нього, і він трохи відсунувся. Хлопчик теж прошепотів:

— Розкажіть...

— Ми схожі на сонце, — почала з почуттям власної гідності, але дуже мило мандаринка, — тому що там, де я зросла, дуже багато сонця і майже не буває зими. Я, наприклад, ніколи не бачила морозів, віхол, заметелиць. Мої старенькі родичі, правда, казали, що інколи, раз на три-чотири роки, холодні люті вітри наганяють їх спересердя до нас.

— А сніг? Невже у вас не буває снігу? — спитав зайчик.

— А як же діти гуляють у сніжки і ліплять сніговиків? — не витерпів Буратіно.

— Сніг у нас лежить на високих горах, — продовжувала мандаринка. — Я росла з моїми родичами в долині, але бачила на верхів’ях гір снігові поляни. Це дуже красиво. Гори ще

стоять зелені, а на шпилях лежить сніг, і внизу так тепло, що в морі купаються діти і загоряють на сонці. І там росте чай, там ростуть лимони.

— Звичайно, який це чай без лимонів! — підняв носа вгору Буратіно, але сова зупинила його базікання суворим поглядом.

— І там росте багато апельсинів і мандаринів. Я виросла з маленької кісточки, яка є всередині кожної мандаринки. Мандаринку з’їла дівчинка, а кісточку зберегла і висадила в горщечок.

"І я так зроблю, — подумав хлопчик. — Я з’їм мандаринку, а кісточку посаджу!"

Але тільки-но він це подумав, як Буратіно закричав.

— О, як цікаво! Скажіть, і у вас всередині така кісточка? Я вас нікому не віддам! Я хочу, щоб і в мене виросло мандаринове дерево!

Оцей ще Буратіно! Він завжди соває носа куди не слід Це не так просто,— засміялася мандаринка і покрутилася на ниточці. — Цей горщечок поставили в теплиці поряд з багатьма іншими, а коли виросли пагінці — усіх пересадили на широку поляну, звідки видно було з одного боку снігові гори, а з другого синє море і де нас зігрівало таке ласкаве, щедре сонце. Деревця вже мріяли, що на них виростуть солодкі золоті мандаринки. Але приходили дорослі люди, прибігали хлопчики і дівчатка в червоних галстуках, і всі казали:

— Дички! Дички! Це ще дички!..

І якось навесні прийшли дівчатка з кошиками в руках. У кошиках вони принесли багато бруньок. Це були бруньки з дорослих мандаринових дерев. Гострим ножем розрізали вони кожен стовбурець коло коріння.

— Ай! — скрикувало деревце, але йому швидко вкладали бруньку і міцно зав’язували.

Мандаринка на мить замовкла, а всі слухачі співчутливо покивали головами і з повагою подивилися на мандаринку.

— Уявіть! Ми всі від того виросли солодкими! ї коли зібрали перший урожай на нових деревцях, хлопчики і дівчатка в червоних галстуках вклали нас у великий ящик і послали в подарунок вашим дітям на новорічне свято. Вони казали при цьому: "Ми з ними друзі — ні гори, ні море не розділять нас". А справді, нас довго везли морем. Ми лежали в ящиках і нічого не бачили, але шум хвиль ми чули, і інколи хвилі так гойдали пароплав, що ящик наш так і хитався туди й сюди, туди й сюди! Потім ми їхали поїздом, а потім на машинах нас привезли сюди. Уявіть собі, ніхто з нас не змерз і навіть холодно не було.

Це тому, напевно, що наші діти дуже дружать з вашими і загорнули нас з великою любов’ю.

— О, як було б добре,— мовила ялинка,— коли б і в наших краях росли такі ласкаві сонячні плоди. Як би всі любили вас і дружили з вами! Ми такі високі, міцні, нас бояться піски і вітри-суховії, ми стояли б стіною і не пускали б їх до вас, а наш Дід Мороз зовсім не такий страшний!

"Як добре було б..." — подумав хлопчик, але тут залунав годинник — бам-бам-бам — 12 разів.

— Новий рік! Новий рік! — закричав Буратіно. — Швидше загадуйте бажання!

І хлопчик закінчив у думках своє бажання.

"...Щоб ми завжди з тими дітьми дружили і дерева наші з їхніми дружили!.."

Він хотів подивитися, який же Новий рік, чи справді маленький хлопчик, як він, але раптом світло ударило просто в очі. Він їх відкрив. Над ним стояли дорослі.

— Дивіться, він заснув. Візьмемо його на руки і перенесемо в ліжко.

І хлопчик досипав уже в ліжку.

А другого дня був перший день Нового року і було дуже весело з самого ранку усім дітям дитячого будинку. Всі вони одержали багато подарунків, до них приїхало багато гостей, але найдужче вони справді зраділи подарунку з далекої Грузії. І не тому, що в ящиках було багато мандаринів, а тому, що там лежав великий лист, і діти Грузії писали дітям України, що вони в знак щирої дружби посилають ці мандаринки, золоті, як сонце. І що вони надішлють їм також молоді саджанці з цих

дерев, щоб діти посадили і виховали їх на згадку про своїх друзів Вони писали, як зробити теплиці, як ходити за ними, щоб і на Україні виросли і не померзли ці сонячні плоди.

Адже коли хочеш — все можеш зробити, і ніякий мороз і холодний вітер не заморозять те, що зігріває гаряча любов, дружба і велике бажання зробити якнайкраще.

— Ура! — кричали діти. — Ми зробимо все, щоб і в нас росли їхні деревця. Хай живе наша дружба!

— Ура! — кричав хлопчик, який зустрів Новий рік під ялинкою.

Він нікому не розказав про те, що чув і як зелена ялинка і золота мандаринка теж подружилися. Це був його секрет.

Та він знав те, що знав! А тепер і ви знаєте

* * *

СИНИЧКА

А синичка на зиму і не заснула, і не відлетіла. Не заснула тому, що взагалі ніхто з пташок не хотів ховатися в темні нори та засинати. Але й відлітати вона не хотіла, хоч казали інші птахи, що в далеких теплих краях цілий рік, навіть узимку, цвітуть квіти і всякої комашні завжди досхочу.

— Ти замерзнеш тут, чепурушко,— казали солов'ї, які відлітали найраніше. Це були найкращі співці в лісі, і, напевно, вони так поспішали, бо боялися за свої голоси, як би не втратити їх на морозі. — Летімо швидше з нами!

— Ти вмреш з голоду, під снігом нічого не знайти, — говорили журавлі, розправляючи дужі, широкі крила. — Нам сумно, але треба летіти! — І вони жалібно закурликали.

"Я маленька, мені небагато треба", — подумала синичка.

— Нам набридає в одному місці,— заявили, збираючись в дорогу, граки. — Тепер ми летимо за кордон, а наші північні родичі прилетять сюди. Так вже ми, граки, виховані: влітку — вдома, взимку — мандрівка.

І вони, презирливо дивлячись на синичку, полетіли за кордон, а чужі граки з півночі, навпаки, прилетіли в наш ліс.

Синичка не розуміла, чому б і тим гракам не лишатися вдома, але, певне, вони були вже так виховані.

— Може й тобі хочеться летіти? — спитала з острахом лісова яблунька, на гілках якої умостилася синичка. Ах, як сумно, коли всі відлітають, коли йде сніг і виє хуртовина! Та нехай усі дерева скажуть тобі: синички ще ніколи не кидали нас, навіть у найлютіші морози... Але, звичайно, як хочеш .

— Ні, ні, — заспокоїла її синичка,— я нікуди не полечу від тебе. Адже зимували тут і тато, і мама, лишаються брати і сестри. І дивись, скільки ще гостей налетіло з півночі зимувати в наш ліс... Мабуть, не така вже й страшна зима, як усі кажуть. — І вона застрибала по гілках, заглядаючи в усі щілинки, чи не заховалися де-небудь якийсь черв’ячок чи гусінь, бо вона й хвилинки не могла посидіти без роботи.

Синичка співала весело:

Ціні-ціні-зіні-зі!

Не боюся я зими.

Ти, зима, не лякай,

Я не кину рідний гай!

І всім деревам зробилося спокійніше. Та, мабуть, сама зима чула, як хвалилася синичка. Вона заскреготіла, зарипіла від люті. О* Це було добре чути по всьому лісі. Усі струмочки й річки кригою вкрилися. А вранці прокинулася синичка і побачила, що весь ліс у снігу: і долі сніг, і на гілках сніг — скрізь сніг.

— Ні, — думає синичка, а я все таки співатиму.

Сіла на гілочку й заспівала, Та тільки й голосок нібито не той, і дзвінко ніяк не виходить, а так трошки-трошки попискує:

Пінь-пінь, ах-ах-ах!

Поховалось все в снігах,

Та мене в'н не злякає,

Я не кину свого гаю!

Полетіли вітри до зими, кажуть: усе вже снігом засипали, і навіть великі річки вже зупинилися, а от є така птичка-невеличка, синичкою зветься, ніяк покоритися зимі не хоче. Стрибає та й годі! Не знаю вже, що там наказала зима вітрам, тільки задули вони так, що всі дороги, всі стежки замели, кучугури снігу, як гори, понасипали, завили так, що навіть вовки, які и самі вити мастаки, полякалися, а така дрібнота, як зайчики, білочки, лісові мишки, хоч вони і в хутряних шубках, боялися й носа вистромити на мороз.

А синичка залетіла за товсті гілки старого дуба, де чагарники та дерева переплелися між собою і вітрів не пускають, та й шукає ретельно в корі собі чогось поснідати. Така вже вдалася — не хоче сумувати та й годі! Бачить, у щілинці нори лежить ніби заніміла гусінь. От добре, хороший сніданок! Тільки до неї — аж тут три горобці налетіли, хочуть з-під самого синиччиного дзьобика гусінь вирвати Та метка синичка хіба поступиться! Одного клюнула, другого штовхнула — знялася бійка.

Полетіли горобці ні з чим. Трошки підбадьорена перемогою, синичка пострибала по гілках далі на розшуки.

Ніхто в лісі так вправно й швидко не літав, як вона. І чого тільки не виробляла синичка по дорозі, куди тільки не стукалася своїм маленьким дзьобиком! Побачили це вітри — захотіли знову догодити зимі і подули ще дужче. Треба хоч на мить синичці заховатися. Вона — пурх в якесь невеличке дупло. А то було білоччине дупло. Білочка лежала зіщулившись, зголодніла, замерзла. Може б, вона й схопила синичку,— коли голодний, то не дуже розбираєшся в їжі, — та синичка миттю вилетіла з дупла. Куди ж їй податись? Уже й вечір суне. Зимовий день короткий — вигляне сонце, та так, ніби и воно змерзло,— швидше ховається. Сіла синичка на сосну. Наїжилася, голівку в крильця ввібрала, сидить — пуховий м’ячик та й годі. Так і заснула.

Не спи, синичко, обережна будь: дивись — потихеньку підкрадається до тебе куниця, уже й лапу свою хитру простягла — от-от схопить. Та побачила стара сосна таке лихо, заворушила лапатим гіллям. Стрепенулася синичка — мерщій від лихого ворога.

Отак і боролася синичка щодня, щомиті за своє життя.

І нам зима здається довгою, а такому малому створіннячку, як птичка, мабуть, кожен день — наче місяць. А все-таки стрибала й співала весь час, хоч голосок уже був зовсім тонесенький. А зима ще дужче лютує, — ну, як-таки так не може вона перемогти маленьку

пташку! І рипить, і скрегоче, і снігу накидає, мов з рукава, просто купами, а не сніжинками.

— І що там зима виробляє? — питає сонечко у хмар. А хмари ж блукають по всьому небу і все бачать, що робиться.

— Та є в лісі птичка-невеличка, зветься синичка, не хоче вона зимі коритися — все стрибає та співає.

— Ану, гляну, що то за пташка, — мовило сонечко і глянуло.

Бачить — справді чепурна та гарна манісінька пташка по снігу ніжками чеберяє, і, видно, холодно їй і голодно, а стрибає. На гілку злізла, дзьобиком щось шукає.

— Ну й мила пташка, зими не боїться! — сказало сонечко і засміялось. А як сонечко засміється, то всі вже знають — враз тепліше стає. І всі вгору починають дивитись. І синичка голівку підвела. Бачить — сонечко до неї сміється. Весело їй стало, і так голосно вона заспівала, що аж сонечко почуло:

Зіні-зіні-зіні-зінь,

А вже сонце і теплінь!

Сонце, сонечко, світи,

Не ховайсь за хмари ти!..

Ну, звичайно, після такої пісеньки сонечко вже не могло заховатись, і навіть коли вже брів у ліс вечір, воно трохи затрималося, тому й день став трошки довший.

А в лісі говорили:

— Слухайте, як сьогодні весело співає птичка-синичка. Може, це зимі кінець?

Другого дня сонечко ще раніше прокинулося, хотілось йому швидше знову на веселу пташку глянути. Тільки виглянуло — а синичка вже літає, і з нею ще багато синичок, та всі вони співають:

Зіні-зіні-зіні-зі,

Може, це кінець зимі?

Сонце; сонечко, вставай,

Приголуб наш рідний гай!

І так зробилося радісно, приємно всім, і захотілося всім рухатися, погрітися на сонечку. Замість снігу водичка почала капати: кап-кап, дзюр-дзюр... І краплинки стрівалися з краплинками, раділи, гомоніли, бігли навздогін по всьому лісу, дзюркотячи й сміючись:

Це ж весна! Ми струмки,

Ми весняні дітки,

По землі розлились,

Сповіщаємо скрізь,

Що синичка співа,

Що прибігла весна!

Замість високих кучугур з’явилися великі прозорі калюжі. Дерева прокидалися від холодного зимового сну і заглядали в них.

— Ой, яка я без листячка негарна! — жахнулася молода

берізка. — Краще б я й не прокидалася! — Та вона чула, як всередині вже просякають весняні соки і на вітах наливаються бруньки.

По снігу забігали весняні комашки, і навіть торішні метелики прокинулися. Що ж було робити зимі?

І сонечко сяяло, і струмки дзюрчали, і навіть вітри од рук відбивалися — не хотіли вже сердито дути, а почали грати з деревами та струмками і самі стали теплі та лагідні. Махнула зима рукою, зарипіла вночі востаннє та й подалася на північ. І вже всі знали, що скоро прибіжить весна, і поспішали швидше прибратись. Струмки вмивали землю, вона вкривалася зеленою травицею, зацвітали перші квіти, набухали бруньки на деревах, летіли додому пташки.

— Ти жива, маленька? — весело гелготали гуси.

— Ти не замерзла, крихітко? — курликали журавлі. — От і ми вдома!

А коли у молодої берізки вже так розпустилися листки, що на них могли вміститися крапельки роси і з них можна було напитися, — прилетів і соловей.

Соловей співав краще від усіх у лісі. Всі пташки замовкали, коли він співав, і перша його пісня завжди була про далеку мандрівку, про теплі розкішні гаї з надзвичайними квітами й золотими плодами. І всі дерева слухали, і пташки слухали, і маленька синичка слухала і згадувала люту зиму, вітри, кучугури снігу. Може й справді краще відлітати туди? А як же тоді рідна берізка, і рідний старий дуб, і лісова яблунька?

Та старий дуб ніби знав, про що думає синичка, і лагідно бурмотів:

— А зиму все ж таки ти прогнала, і про весну ти перша заспівала.

Це почув соловей. І друга його пісня була про рідні ліси, які в сто разів кращі від найрозкішніших південних садів.

І ця пісня ще була хвалою маленькій, веселій, сміливій пташці, що не побоялася зими.

Синичці зробилося соромно, і вона щось зацвірінчала. До неї приєдналась друга, третя, четверта пташка. Вони цвірін— чали, що тепер весна, всім добре й радісно, і не треба думати про сніг і холод.

І тоді заспівали всі весняну радісну пісню. Ліс увесь шумів і струмки гомоніли. І хоч найкраще співав соловей, але в радісному лісовому хорі чути було і ніжний спів маленької синички.

* * *

ХВИЛЬКА

Хвильки ніяк не могли зупинитися на місці. Вони лежали довго під чорною важкою землею і раптом, ніби їх щось штовхнуло, вибігли маленькими краплинками, вузьким дзюркотливим струмочком на світ. А назустріч їм ще струмок і ще — і побігло їх багато-багато.

І всі вони плюскотіли, дзюркотіли. Такого гомону, такого шуму вони ніколи не чули, коли були в своїй схованці. Їм було весело-весело!

Земля була не чорна, як там, глибоко, а зелена, рожева, синя — така барвиста, привітна. То вкрили її трави, зацвіли волошки, медок, кашка і

ще багато різних запашних квітів. Хвильки добре не могли розгледіти ні трав, ні квітів: адже річка бігла швидко і не хотіла зупинитись.

— Линьте далі! Линьте далі! — говорила вона. — Ніколи не треба стояти на місці!

— Хвильки-сестрички, мати наша річко, куди ми біжимо? спитала та хвилька, що недавно вибігла з-під землі. Як їй хотілося більше побачити! Як їй було тут гарно на волі! Вона весь час підстрибувала вгору, і сонячний промінь все хотів її вловити, та вона вмить опускалася Так він весь час біг за нею, а вона від нього,— вони просто бавилися.

— Не знаємо, не знаємо! — загомоніли подруги.

— Мабуть, до тієї верби. Бач, як схилила вона свої віти — може, чекає нас.

Та тільки ледь торкнулися хвильки похилої верби. ї вона журилася знову і чекала інших, щоб побули з нею.

Мабуть, до того осокора, що стоїть на березі,— промовили подруги. Але й осокір проминули хвильки.

— О, напевне, до цієї квітки! Далі я вже нікуди не побіжу, я хочу бути коло неї! — закричала одна хвилька, яка весь час намагалась пливти коло берега і не дуже підстрибувати вгору, як її грайлива сестричка.

Напевне, до цієї квітки,— сказала захоплено і її сестричка. — Скільки пропливли ми на світі, я ще ніколи не бачила такої краси.

Вони и не так багато пропливли, ці маленькі хвильки, і ще весь світ був перед ними, але здавалось їм, що бачили вони вже багато і багато знають. Але, справді, з зеленого широкого латаття дивилася така горда, така ніжна біла лілея, що річка трохи стримувала коло неї свою течію, і

рибки пливли повільніше, і пташки зупинялися, щоб намилуватися на красуню, а вітер нашіптував їй завжди щось таке, чого ніхто й не чув.

Та красуня і голівки ні до кого не повертала. Вона звикла, що всі захоплюються нею. Інакше не могло й бути; адже вона завжди, як у дзеркалі, бачила своє відображення у воді.

— Я лишуся коло неї,— знову мовила хвилька, що пливла коло берега. — Кращої я не знайду на світі.

— Линьте далі! Линьте далі! — загомоніла річка — Ніколи не треба стояти на місці: так можна зробитися стоячою водою.

І друга грайлива хвилька злякалася цього.

— Пливімо зі мною! — гукнула вона квітці. І така вона була весела, рухлива, ця хвилька, сонячний промінь робив її такою срібною, прозорою, що у лілеї трохи затремтіла стеблина — їй захотілося попливти з цією хвилькою. І вона трошки попливла за нею. Адже у неї була довга стеблинка, і квітка могла рухатися.

— Ні, ні, цього ніколи не буде! — раптом зашумів вітер і погнався за срібною хвилькою. І не могла вже та зупинитись, навіть глянути на лілею: не давав цього вітер, а гнав її далеко-далеко.

Та лілея однаково не могла б далеко поплисти і засмучено повернула на своє місце.

— А я лишаюся з тобою,— промовила радісно друга хвилька, що раніше завжди пливла коло берега, і підстрибнула на широке латаття, щоб бути ближче до красуні.

Ні! Ця хвилька не схожа була на свою срібну сестричку! Сумно зітхнула лілея — краєчки латаття опустились, і хвилька збігла з нього вниз.

— Швидше пливи за своїми! —— зашумів очерет.

— Ні, ти вже залишишся тут! — зашаруділа гостролиста осока.

Очерет з осокою завжди сперечалися, але там, де росла осока, вже важко було пливти воді, і хвилька лишилась...

— Як тут спокійно,— мовила вона. — Все стоїть на одному місці, але невже я тільки знизу дивитимуся на лілею?

— Аякже! Тепер і ти завжди будеш на одному місці,— засміялося пахуче високе татарське зілля. — Так бува з усіма, хто не поспішає далі.

І потроху її затягла зелена ряска, під нею був мул, в якому жили жаби. Іноді їй хотілося підстрибнути вгору, щоб послухати ближче ніжний спів очеретянок. Але хто зупинився, тому вже важко зрушити з місця, і зрештою вона звикла до свого спокійного болотяного бережка. їй набридло дивитися вгору на лілею, до якої вона однаково не могла досягти, і вона стала дивитися вниз, на дно.

А срібна хвилька бігла та бігла, бо сердитий вітер хотів її відігнати подалі від своєї лілеї.

— Невже я ніколи не побачу її? — питала вона річку.

— Ти ще багато побачиш, може, і її, тільки линь далі, линь далі

— Чуєш,— сказала срібна хвилька вітрові,— хоч сердься, хоч не сердься, а я побачу її.

Вона не знала, як це буде, але вірила матері-річці. І щоразу, коли чув це вітер, він підганяв її ще дужче І хвилька пливла. Вона бачила так багато! Назустріч пливли великі и маленькі риби, червоні, срібні, райдужні На берегах росли темні ліси, здіймалися високі гори, лежали широкі степи. Вгорі літали птиці, а сміливі чайки-кигички навіть пірнали з висоти у воду.

І раптом влила річка свої хвилі у велике, безмежне синє море, а по морю плавали кораблі и парусники з білими крилами.

— Та біла моя лілея миліша за все, — мовила срібна хвилька.

Це почув вітер. І йому набридли, врешті, ці балачки Він

розсердився і виплеснув срібну хвильку на піщаний гарячий берег На березі було багато малесеньких-малесеньких камінців, вони були такі ж кольористі, як квіти на луках. Вони зраділи, коли хвилька облила їх, навіть заблищали від радості.

— Лишайся з нами,— мовили вони,— нам так жарко на сонці, ти ж холодна й привітна, ми не пустимо тебе

— Ні! Ні! Я поспішаю далі,— злякалася хвилька, але раптом відчула, що її вже нема, краплинками осіла вона на камінцях, і ті не пустили її.

— Ні, ні, я не можу лишатися на місці, так вчила мене мати-річка! — плакала колишня срібна хвилька.

І, мабуть, той самий сонячний промінь, що грався з нею, почув цей плач, упав на камінець і висушив її сльози Раптом краплинки, що були раніше срібною хвилькою, легкою парою знялися вгору. Вони летіли вище й вище, і до них приєднувалися ще і ще.

— Ах, страшно в повітрі! Ми ще не звикли літати, тремтіли вони. — Сестрички, присувайтеся ближче! — І вони щільно-щільно пригорнулися одна до одної, і ось уже біла хмарка пливла по небу.

— Невже я там була внизу? — дивувалася колишня срібна хвилька. — Так, це я лежала під землею, пливла у річці, мила камінці, злетіла легкою парою, а тепер я хмарка і плаваю не в річці, а в небі. Може, я ще й побачу білу лілею. Тільки не треба стояти на місці.

І вона полинула над лісами, над степами. Вночі хмарка ночувала на верхів’ях гір. А тільки займався ранок, вона поспішала до зелених луків, де текла рідна річка.

— Тільки б глянути на неї згори! Тільки б глянути!

І якось ніжна лілея побачила в небі білу, пухнасту хмарку.

— Яка красуня! — прошепотіла лілея. — Як гарно мені дивитися на неї!

Але це почув вітер. Він завіяв дужче, дужче.

Хмарка похмурніла, потемніла і раптом великими дощовими краплями почала падати вниз, і одна велика краплина упала в ніжну білу чашечку лілеї.

— Це я прилинула до тебе, — почула лілея ласкавий шепіт. — Я була срібною хвилькою, я була парою, я була дощем, і, може, тільки на хвильку я прилинула до тебе. Може, ще багато мені мандрувати і багато бачити, але зараз так радісно поцілувати тебе!

І біла, ніжна лілея всміхнулась і промовила:

— Це моя найкраща хвилька в житті!

* * *

ЦВІТАРІНЬ

Тук-тук!.. — тихенько застукотіло на горішній вітці. Так тихо, як у тебе іноді у вушку задзвенить,— навіть ніхто, крім тебе, і не почує. Отак застукотіло і в гнізді, в двох малесеньких яєчках, і почула цей стук лише мати-пташка. Це ж були її рідні-рідні яєчка.

— Тук-тук! — знову повторилося в першому і в другому яєчку. Але вже трошки голосніше. Так, ніби роса падала на світанку з пелюсток лісових дзвіночків. Це вже почули інші пташки. Вони висували голівки із своїх гнізд і з цікавістю прислухалися.

— Їм так важко пробити цю тверду шкаралупку,— зітхаючи сказала мати-пташка. — Навіщо я знесла такі тверді яєчка!

Але подруги з сусідніх гнізд засміялися-зацвірінчали. Адже у всіх пташок такі яєчка. І нічого — пташенята вилуплюються.

— Тук-тук! — почулося втретє. І це було цілком виразно — так, як стиглі кислички падають на стежку.

І раптом — трах! — розкололися яєчка, і звідти висунулися дві малесенькі кумедні голівки з великими ротами. ї роти враз розкрилися.

— Цві!— цвікнуло перше пташеня.

— Рінь! — закінчило друге.

— Цві-рінь! — сказали вони разом і так широко розкрили роти, що здавалося, от-от роздеруться.

— Цві-та-рінь! Цвітарінь! — підняли всі пташки враз галас, заспівали, засміялися, бо пташки були взагалі найпривітніші і найвеселіші в лісі, а тут же — в їхньої товаришки вилупилися пташенята.

І пташенят тих назвали Цві та Рінь.

У лісі вже наливалися терпкі кислички, а в полі покосили жито й пшеницю. Цілий день Цві та Рінь літали над лісом. Вершечки дерев жартома лоскотали їх, пташки спускалися до річки або намагались у височині догнати хмарки. Коли не було вітру, вони літали дуже-дуже високо. Адже високо не так страшно було літати. З височини їм усе здавалося маленьким і ласкавим, а коли вони спускалися вниз — все було велике-велике: і дерева, і кущі, і звірі. Далеко приємніше було літати високо!

Щоб не загубити одна одну, вони весь час переспівувалися:

— Цві! Цві! Цві! — кликала Рінь з річки.

— Рінь! Рінь! Рінь! — відповідала Цві з ліщини.

А ви знаєте, чому пташки ввечері здіймали такий галас, у лісі? То клопітлива мати скликала їх на весь ліс:

— Цві та Рінь! Цві та Рінь! Цвітарінь!

А пташки, її подруги, допомагали всі хором:

— Цві та Рінь! Цві та Рінь! Цвітарінь!

Цві та Рінь повертали до свого гнізда, і тут починалися такі співи, що кожному листочку в лісі хотілося усміхнутись, а то просто пташки розповідали матері сьогоднішні новини.

— Я була сьогодні над річкою,— казала Рінь,— і бачила, як чайки літають понад самою водою і ловлять пташок, що літають у воді, зовсім без крил. А на болоті я зустріла кумедних довгих птахів. У них у всіх по одній нозі, але вони стоять рівно і не хитаються, і мені здалося — вони спали. Мамо! Невже можна спати не в себе у гніздечку, а на одній нозі?

— А я бачила багато звірів,— перебила її Цві,— але ніхто з них не літає, як ми. Подумайте! Навіть велика ведмедиха не може літати. Вона така велика, що й одна її лапа не вміститься у нашому гнізді. Але я сама бачила, як вона хотіла зірвати грушку і не могла її дістати. Вона трусила, трусила стовбур, але верхня грушка не падала, а я підлетіла і поклювала, скільки хотіла. І я нікого не боюся, бо від усіх можу полетіти!

Та трапилося зовсім не так.

Вже поспіли кислички на диких яблунях, тріскалися шкаралупки на каштанах. Карооkі каштани падали на лісові стежки, і здавалося — веселі очі дивляться з землі. А за каштанами почало опадати й листя. Пташки загомоніли про відліт.

Одного сухого, але вже не теплого ранку в лісі почулася незнайома пісня:

Чіт-чіт-перечіт!

Чи почули мій привіт?

На дубі сиділа весела, не відома малечі пташка. Але літні пташки її знали. Це була північна гостя — чечіточка.

— Як, ви й досі не полетіли? — дивувалася чечітка. — А в нас уже випав сніг, і я швидше подалася сюди. Тут буде не так холодно, і я перезимую у вас. Але, любі мої, збирайтеся швидше. Незабаром прилетить справжня морозиха — біла сова, а тоді вже, будьте певні, скоро випаде сніг. Мені що? Мені нічого! Ваша зима мені не страшна!

Чечітка наробила переполоху в лісі, і на терміновому пташиному зльоті вирішено було негайно відлітати.

Літні пташки ще перецвірінькувалися про різні дрібні справи, коли зненацька згори каменюкою упав шуліка з гачкуватим дзьобом.

Всі пташки кинулися врозтіч. Але він встиг схопити в свої колючі пазури маленьку пташку.

— Ббах-бах! — пролунало раптом. Постріл?

Всі пташки враз примружили очі, бо перед ними постелився туман. А коли відкрили — туман розійшовся — ні шуліки, ні маленької пташки ніхто вже не бачив.

Уночі всі пташки зібралися летіти.

— Цві! Цві! Цві! — кликала сестричка, але не чути було звичайної відповіді.

— Де ж Цві? Де ж Цві? — хвилювалася мати.

Цві ніде не було.

— Ой мамо! — заплакала Рінь. — То, мабуть, її потяг шуліка.

Та сумувати було ніколи. Співаючи прощальних пісень, пташки знялися вгору.

Замрячив дрібний дощик, і здавалося, весь ліс плаче за пташками, бо з усіх гілочок, листків, хвоїнок стікали дрібні краплини.

Останніми відлетіли журавлі і дикі гуси. Опало листя. Затихла говорлива річка. Жаби й риби залізли подалі від таких холодних неприємностей і поснули на всю зиму. Випав сніг, і почалася справжня зима.

Було темно й тихо. Тільки чулись якісь дивні звуки, зовсім не схожі на пташине цвірінькання.

— Хрр-хрр,— хропів хтось.

"Де ж це я?" — подумала Цві перелякано.

На ній згори і з боків було сухе листя. Це вона зрозуміла. Але це було не в лісі, ні. Вона випросталася, підстрибнула на лапках, і враз її носик ткнувся в щось густе, волохате, дуже тепле й м’яке.

— Тут хоч тепло, як під маминими крилами, але де ж це? — міркувала вона. — Може, це той шуліка, що схопив мене, відніс до себе на гору? Але ні, він би з’їв мене давне?. І потім, він же випустив мене, і я упала.

Цві спробувала розправити свої крильця і тихенько сказала:

— Цвірі-цвірі-цвір— цвірінь!

І раптом щось заворушилося у темряві.

— Мамо! Мамо! — почулися рикаючі голоси десь тут поблизу.— Прокидайся, вже, напевне, весна — вже пташки співають!

І Цві відчула, що те, в чому вона сиділа, заворушилось, і було воно дуже-дуже велике. Воно, це велике, потяглося, позіхнуло так, що вітром війнуло, і сказало басом, просто як грім загуркотів:

— Що, весна? Пташки співають? Ну, я гляну!

Цві сиділа ні жива ні мертва. Та вона з головою заховалась у волохату шерсть, і її ніхто не бачив. Проте все, що вона побачила, зовсім приголомшило її.

Волохате, велике одгорнуло лапою листя й гілки, і в темряву ринуло світло. Спочатку аж очі засліпило,— а потім вона побачила, вона побачила, що сидить на спині великої ведмедихи! Тої самої ведмедихи, що не вміла літати, але була найдужчим звіром у лісі. А поруч лежали двоє маленьких ведмежаток.

Холодом-морозом війнуло у теплий ведмежий барліг. І всі — і великі, і малі, і навіть непомітна нікому Цві — подивилися — і не впізнали рідного лісу.

Білим, холодним мело на всі боки й намітало високі кучугури. Маленьких кущиків навіть не видно було. Вила хуртовина, танцювала метелиця, а вітрові підспівували десь здалеку голодні вовки.

— Де там весна! — гримнула сердито ведмедиха.— Тільки розбуркали мене даремно! Пустуни!

— Але ж ми чули, як пташка заспівала,— винувато сказали ведмежата.

— Чули, чули! — буркотіла ведмедиха.— От вижену вас усіх з барлога, коли, по-вашому, вже весна, тоді й знатимете!

Цві злякалася, що всіх виженуть через неї на мороз.

— Не сердьтеся. Це я! — тихенько сказала вона.

Всі підвели морди наскільки могли і побачили над вухом у своєї мами (тільки вона, звичайно, не могла побачити) маленьку-маленьку пташку.

— Ану йди сюди, щоб і я подивилася,— вже лагідно сказала ведмедиха, що ти за звір.

— Я не звір, я птичка,— сказала Цві,— я не знаю, як я опинилась у вас. Справді, я сама не залітала сюди. Я зараз полечу у вирій,— додала вона, але згадала метелицю і аж затремтіла

— Куди ти там полетиш! — пробурмотіла ведмедиха. — Ти замерзнеш через хвилину. Лягай і спи вже тут за моїм вухом. Можеш поклювати наших грушок.

Цві насмілилась і сказала:

— Спати я вже зовсім не хочу, а я дуже хочу поспівати.

І вона заспівала:

Цві-цвірінь,

Весна, прилинь,

І з нею Рінь!

У барлозі стало весело-весело. Ведмедиха задоволено посміхнулася й сказала:

— Просто наче літо! Аж меду захотілося!

Того ж дня косий заєць, що завжди гасав по всьому лісі і все бачив і чув найперший, бо в нього ж такі довгі вуха і ще довші ноги,— розніс цікаву новину: у ведмежому барлозі живе Цві, яку восени схопив шуліка.

— Як же вона там опинилася? — міркували всі.

А знав про те тільки старий дуб. Він чув, як вистрілив мисливець, що полював на диких качок, і зачепив крило шуліки. Він бачив, як Цві упала непритомна під дерево. Ведмедиха, лаштуючи собі барліг на зиму, загрібала сухе листя. Загребла і Цві: її не помітно було між червоним і жовтим листям. У барлозі вона зігрілася, крильця загоїлися, вона й прокинулась.

Ясними днями в лісі бувало тепер весело. Пробігаючи повз старий дуб, і зайчик, і білка, і лисиця не могли не зупинитися. З дупла дуба, де був ведмежий барліг, лунали веселі пісні Цві. Усі ж співочі пташки відлетіли, а Цві нагадувала всім весну.

Прилетіли горобці, чечітки, снігурі, що зимували тут. Вони раділи, що Цві жива, і кликали її з собою.

Але ведмедиха висунула з своєї хати морду і сказала:

— Хай живе у мене, он ви самі гасаєте, холодні й голодні, та ви вже звикли, а вона замерзне!

Струмочок хотів подалі втекти від снігу і побіг швидко-швидко. А тому що він не знав ще дороги, бо це ж був перший весняний струмок, він і плутав то праворуч, то ліворуч.

По дорозі праворуч почув його і виткнувся зелений гострячок якоїсь рослинки — два листки разом. Сонце припікало, і струмок бавився і сміявся, пробиваючи собі дорогу. Два листки розкрилися, як повіки вранці, і звідти визирнула блакитна квітка:

— Так це справді починається весна?

По дорозі ліворуч з-під кори осики вилізла мушка. Вона розправила крильця, кілька разів змахнула ними — це була її ранкова зарядка — і спитала:

— Так це справді починається весна?

А струмок біг далі по лісі і будив усіх і праворуч, і ліворуч. Витикалися з землі трави, проліски; прокидалася комашня, потягалися дерева занімілими за зиму вітами.

Першою серед дерев прокинулася молоденька верба над рікою. Вона була тоненька-тоненька. їй легко було і потягтися до сонця, і нахилитися до води. Зараз вона потяглася до сонця — треба ж було погрітися після зими. І на гілочках у неї виступили бруньки, як білі зайчики побігли.

— Скільки я живу на світі, а ще не бачив хутряних квітів,— сказав здивовано справжній зайчик і побіг рознести цю новину всьому лісові.

Вилізли ведмежата з барлога, борюкались і бавились. Вилетіла весела Цві і сіла на вершечку дуба, мружачи очі на сонці.

— Що це? Що це?

По блакитному небу наче розсипано чорні намистинки. От намистинки більші. От вони вже як кольорові квіти. Але то не пелюстки квітів — то крила. То пташки махають крилами і летять сюди.

А найперша невеличка пташка, така самісінька, як і Цві. Ця пташка радісно вітає ліс.

— Цві! Цві! Цві!

— Рінь! Рінь! Рінь! — закричала дзвінко Цві.

Рінь зупинилася. Це ж Цві! її сестричка Цві! Вона сидить жива й весела на рідному дубі.

— Цві-та-Рінь! Цві-та-Рінь! — зацвірінчали, загомоніли всі пташки. І це вже була справжня весна.

* * *

ЧОРНОМОРДЕНЬКИЙ

— Дивіться ж, діти,— казала стара зайчиха,— будьте обережні: для нас настають небезпечні часи.

Зайчата сиділи тихо і навіть вухами не ворушили, тільки сірому зайчикові з чорною плямочкою на носі вже набридло слухати розумні промови старої зайчихи.

А ця зайчиха вславилася своїм розумом на весь зелений світ. Про неї знали не тільки в цьому лісі, а й у сосновому бору поряд і навіть у лісі по той бік річки. Отака була розумна зайчиха! Вона знала, де що росте, як від кого ховатися і коли треба линяти.

Та чорноморденький зайчик був взагалі неслухняний і легковажний. Йому зовсім не цікаво було слухати, а хотілося

швидше побігати. Він і без неї знав, скільки ворогів у бідного заячого роду: і лисиці, і вовки, і мисливські собаки.

— Єдиний наш порятунок,— повчала зайчиха,— це наші ноги. Хіба ми з нашими слабкими силами можемо битися з вовком або собакою? Отже, діти, наші задні ноги — це наш порятунок і наша гордість! Сором і ганьба тому зайцеві, що не може втекти від ворога.

— А як я не почую ворога? — спитало якесь маленьке зайчатко.

— А навіщо ж у тебе такі довгі вуха? — строго перепитала зайчиха. Зайча засоромилось і замовкло.

— Ще у нас є порятунок від ворога,— продовжувала розумна зайчиха,— це наш одяг. Взимку ми станемо білими і нас не можна буде побачити на снігу.

— І я стану білим? — не втерпів чорноморденький зайчик.

— Ні, коли ти не слухатимешся, ти таким і залишишся на всю зиму, і тебе першого уб’ють мисливці.

Але зайчик, звичайно, не повірив. Чого б це, справді, всі стали білими, а він залишиться сірим з чорною плямочкою, так, ніби вовчу ягоду хтось на носі роздавив?

Від радості, що він стане білим, зайчик аж застрибав. Зайчиха опустила одне вухо і сказала:

— Ну, на сьогодні досить. Завтра я вчитиму вас далі, а тепер можете побігати.

У лісі настала осінь. Зайчикові вона зовсім не подобалася.

Що хорошого, коли з дерев падає листя і шарудить не тільки від кроків якогось звіра, а навіть від легенького руху повітря, коли пташка пролетить! А як вітер дужчає, то й шарудіння дужчає. Тоді здається зайчикові — женеться за ним не один, а аж десять голодних вовків. І ще більше хитрих лисиць і стільки сердитих собак, що всіх звірів у лісі переловлять. Так шумить оте противне листя!

— І чого йому падати і зайців лякати? —— думав зайчик. — Висить собі, ну й висіло б, а то ні — пожовкло, почервоніло і місця собі не знайде. Побіжу на поле, там завжди можна чимсь поласувати!

Але й на полі настала осінь Поля стали голі, тільки колюча, сердита стерня стирчала.

— Фу, як противно бігати по ній босому! — розсердився зайчик і подався на городи.

Але й там була осінь. Люди збирали моркву, капусту і кудись звозили.

— Яке нахабство! — не міг заспокоїтися зайчик — А що ж я їстиму взимку?

Він був ще молодим, цей зайчик Народився тільки по весні і не знав, що взимку взагалі всім звірам, не тільки зайцям, доведеться важко.

Зайчик побіг додому, під старий дуб, що стояв ще вкрити и листям. Стара ялина ще більше зеленіла.

— От хороші дерева — не скидають свого листя, — сказав він

Та ялина и дуб тільки всміхнулися.

Ні, не подобалася зайчикові осінь Усі були заклопотані Ведмедиха, якої зайчик дуже боявся і яку поважав, бо вона була найбільша в лісі, приготувала для себе й для родини чудовий барліг. Вистелила мохом, назносила м'якого сухого листу, і всі в лісі знали, що вона скоро засне. Сова ховала в дупло мертвих мишенят. Зайчик, як побачив це, прожогом кинувся далі

Може, вона на старості недобачає і ще сплутає його з мишею!

Справді, настала осінь Це було видно з усього. Пташки не так цвірінчали, жаби в ставку не квакали, і навіть мухи літали злючі презлючі, ніби не наліталися за літо і не хотіли засинати

"Коли вже осінь,— вирішив зайчик,— значить, можна міняти шубу. Хоч принаймні стану красивіший!"

Він постукав лапкою до лігва старої зайчихи, скорчив зворушливу мордочку і чемненько спитав

— Чи можна вже вдягатися в біле?

Зайчиха строго повела вухами й сказала:

— Ще рано, я сама скажу всім, коли треба.

Зайчик знову почав гасати по лісу, по полю, підбирав забуту морквичку або ріпку. А листя падало, і було страшно кожної хвилинки. Треба було весь час прислухатися, і його вуха просто ходором ходили, бо заєць боявся чогось не почути. Коли майже все листя на деревах облетіло, почав і дуб осипатися. Тільки ялина стояла зелена. її голки не боялися морозу.

"Ну, якщо дуб осипається, значить, я можу вже ставати білим",— подумав зайчик і знову побіг до старої зайчихи. Цього разу він почав скаржитися:

— Он дерева всі осипалися, і дощ щодня, а я й досі сірий!

— Ач, нетерпляче! — сказала зайчиха. — Ще ж нема снігу, навіщо ж тобі ставати білим?

— А щоб красивішим бути!

Але зайчиха була дуже мудра і однаково не дозволила, бо вони ж не для краси міняли одяг.

Зайчик надувся і втік.

— Я побіжу на ту гору: вона ж вища, ніж ліс, там швидше випаде сніг, і я там сам побілію.

Він так і зробив.

На горі, як і в лісі, сніг ще не падав, але там було дуже вітряно й холодно.

— Я тут побілію й побіжу додому таким красивим, що мене ніхто не пізнає,— втішав він себе.

Він справді там почав біліти, але так змерз, що не міг і всидіти на відкритому місці. їсти самі сухі корінці з бур’янів було теж дуже несмачно. Одного ранку він прокинувся і сам себе не впізнав: він був увесь білий. Йому хотілося побачити, а як плямочка на носі — побіліла чи ні. Це йому легко було зробити — адже очі у зайців косі. От він скосив очі і побачив, що ні — не побіліла. Але він заспокоїв себе:

— Нічого, і так гарно. Чорне на білому. І все-таки я відрізнятимуся від усіх зайців. Треба швидше до своїх, показатися їм!

Він побіг через поле до свого лісу. Снігу ще не було, земля була чорна й тверда, дерева стояли голі й ніби змерзлі. І на чорній землі, на сухому жовтому листі дуже вирізнявся білий зайчик.

Отже, не дивно, що його зовсім легко помітили мисливські собаки.

— Ату, ату його! — закричали мисливці. Це значило, щоб собаки хапали бідного зайчика. Але зайчик дременув так, що здавалося, ніби то білий м’ячик котиться через поля, рівчаки, кущики. Як він тепер сердився на себе! То б сіреньким він заховався за перший кущик, і ніхто б його не помітив!

Зайчик мчав що було сили в довгих ногах.

От він уже в рідному лісі. От совине дерево. От ведмежий барліг. Швидше! Швидше!

От зелена ялина, старий дуб і лігво старої зайчихи.

Зайчиха спала, але її довгі чуткі вуха завжди були насторожі. Вони вже не сплутають шарудіння листу з кроками звіра!

Раптом у лігво прожогом вскочило щось пухке, біле.

— Бабусю, рятуйте! — пропищав зайчик.

Мудра бабуся одразу збагнула, що сталось. Вона миттю вибігла з лігва, а зайчик заховався в ньому. Сама ж вона не боялася собак. Зайчиха як почала петляти по лісі туди-сюди — і зовсім збила їх з пантелику. Цього разу мисливці нікого не вбили.

А ввечері під дубом зібралося багато зайців. Білий зайчик був дуже красивий, але дуже засоромлений, бо всі сміялися з нього.

Та стара зайчиха сказала, щоб не сміялися, бо хто знає, яке ще нещастя трапиться з ким узимку.

Але все ж таки потріпала зайчика лапкою і промовила:

— Бачиш, до чого доводить неслухняність та _ легковажність! Тепер ховайся під дубом, аж поки випаде сніг.

* * *

ЩО ТРАПИЛОСЬ В САДУ

Це зовсім не казка. Я просто знаю, про що співали клопітливі синички, шелестіла яблунька своїм листям, віяв вітер, та вуркотів смугастий кіт з оксамитовими лапами, і пищала гострозуба миша.

Ну, а що робили діти, вони мені самі розповіли...

А я розповім вам. Хочете?

Отій яблуньці, що росла в саду за великою клумбою, здавалося, що її всі люблять. Коли її посадили хлопчики й дівчатка в червоних галстуках, вони сказали малятам:

— Дивіться, це буде ваша яблунька. Любіть її, поливайте, бережіть!

Це чула сама яблунька, і про це чули пташки, бо теж полюбили її, інакше вони б і не літали над нею. Сонечко особливо ласкаво пригрівало яблуньку, а вітер дуже любив жартувати з її легеньким листям.

Як приємно і добре жити, коли тебе всі люблять! Яблунька дуже швидко росла і стала струнким, пишним деревцем. Незабаром на ній уже мали з’явитися яблучка.

— Ще один рік! Ще один рік! — казали старші діти, а малята, поливаючи її, теж повторювали:

— Ще один рік, і на нашій яблунці будуть яблука.

Малята — хлопчик і дівчинка — дуже дружили між собою і скрізь бігали вдвох, а коли й сварилися, то зовсім-зовсім не надовго. А як хто з них бачив щось цікаве — одразу кликав другого. Адже самому не так приємно дивитися, як разом.

Цікавого взагалі багато на світі, особливо влітку, коли скрізь можна бігати.

От вони вибігли якось у сад, і дівчинка відразу побачила, що на їхній яблуньці стрибають пташки. Тут були дуже симпатичні довгохвості пташки в чорних шапочках і чорних галстучках на жовтій грудці і зовсім невеличкі — блакитні. Таких діти раніше не бачили, а може, просто не приглядалися.

— Тихше! Тихше! Не злякай,— зашепотіла дівчинка. — Дивись, як вони стрибають з гілочки на гілочку, як перекидаються! Вони прилетіли до нашої яблуньки і бавляться. Я б хотіла, щоб вони завжди тут жили!

А то була зграйка різних синичок. Вони залетіли по дорозі в цей сад, і він їм дуже сподобався, особливо яблунька, хоча на ній ще не було яблучок. Пташки зовсім не злякалися дітей, вони продовжували стрибати і цівікати:

— Ціві-зіні, ціві-зіні!

І це означало:

Як нам добре! Небо синє!

Світить сонце золоте,

Мила яблунька росте!

Навколо яблуньки ще кружляли білі метелики, і спочатку синички вирішили, що це квіти, бо крила метеликів були схожі на пелюстки квіток. Але ж квіти завжди стояли на одному місці — он і півонії, троянди нікуди не рушали з клумби, а метелики швидко літали одна із синичок сказала подругам:

— Ні, це теж пташки! Вони ж літають!

— Але ж вони весь час мовчать! — заперечила її подруга.

Справді, білі метелики літали зовсім мовчки, а яка ж пташка може втриматися від пісні, особливо коли такий хороший сонячний день!

Проте метелики їм не заважали. Навпаки, вони самі ніби лякалися пташок, бо коли синичка наблизилася до одного з метеликів — він швидко упав на землю і лежав якусь мить непорушно, удаючи неживого.

— Я спіймаю його в мою колекцію! — закричав хлопчик.

— Не треба! — схопила його за руку дівчинка. — Він такий гарний, хай літає. Бач, як інші метелики в’ються навколо яблуньки. Мабуть, вони люблять її так само, як і пташки.

Хлопчик і дівчинка побігли навколо яблуньки й заспівали:

Яка хороша яблунька

В саду у нас росте,

І з нами усміхається

Їй сонце золоте!

Які веселі пташки

На гілку з гілки — плиг!

І ми, хоч невеличкі,

Та дуже любим всіх!

Метелики легесенькі

Кружляють в вишині,

І дуже-дуже весело

Усім, тобі й мені!

І тут раптом війнув вітер. То собі віяв тихенько, злегка, просто бавився і розмовляв з листям, а то ніби розсердився. Листя трохи не заплакало:

— Він нас позриває. Він нас рознесе. Не треба! Не треба!

— Ач, навіжений! — заметушилися синички. — Хіба не знає, що зараз літо і нічого йому свою силу показувати!

І діти злякалися.

— Чого це знявся вітер? Ще нажене хмари, і треба буде йти в кімнату.

І справді, їх одразу ж покликали додому.

А вітер шумів і приказував:

Проженіть метеликів — шу-шу-шу!

Я їх коло яблуні не лишу!

— І що він меле! — засміялася одна із синичок. — Кому заважають такі гарні метелики!

Метелики ж, як почули, одразу поховалися під яблуневе листя, щоб їх ніхто і не помітив.

Вітрові навіть прикро стало! Ніхто його не бачить, ніхто не розуміє.

Він зітхнув сумно і полетів туди, де сад був старий, глухий. Між великими дубами, берестами, кленами з товстими стовбурами і порепаною корою росли кущі шипшини, терну, і дітям здавалося, що то справжній ліс.

Там жили підстаркуватий дядько дятлик і стара бабуся сова — серйозні, поміркувані птахи. Вітер і хотів їм поскаржитися.

Ну, бабуся сова, звичайно, спала. Вночі в неї завжди було безсоння, і вона вилітала на лови, а вдень спочивала.

А працьовитий дядько дятлик, як завжди, був зайнятий. Він стукав по стовбуру дерева: "Тук! Тук!" Може, кому здавалося, що він просто розважається, а це він своїм міцним дзьобом видовбував різну комашню.

— Не заважай, не заважай! — сказав він вітрові на його мову. — Ти завжди шумиш, репетуєш, а в мене он діла невпрогорт! Бачиш, як короїди кору точать!

— Але ж яблунька там молода така і синички теж молоді, перше літо живуть, нічого не знають, — хвилювався вітер, —— А метелики літають, і всі думають, що коли вони красиві, так від них і лиха бути не може.

— А так там синички! — сказав дядько дятлик. То хай вони й доглядають яблуньку! От закінчу це дерево чистити і полечу їм скажу. Не можу ж я свою роботу покинути!

Ох, він не подумав, поміркований дятлик, що інколи треба відірватися від свого діла, щоб навчити молодшого*

* * *

Синички в цей час стрибали собі, цівікали, а потім сіли спочити на вершечку яблуньки. І саме в той час забігли у сад з вулиці два хлопчиськи.

Нікого нема! Давай тут постріляємо! — зрадів один з них.

— Дивись, синиці на яблуньці! — штовхнув його товариш.

— Влучимо чи ні?

— Звичайно!

І, уявіть собі, вони вийняли з кишень рогатки, оглянулися, чи ніхто не бачить, і почали цілити в маленьких синичок.

— Раз! Готово! — закричав один, натягнувши резинку і випустивши камінець. Але добре, що цей лихий хлопчисько був просто хвальком. Він не влучив. Його камінець ледь зачепив синє крилечко.

— Он! Ай! запищали синички.

— Тікайте! Тікайте швидше! — почули вони. То кричав дядько дятлик, у якого, нарешті, була перерва в роботі.

Вмить усі пташки розлетілися в різні сторони. Чи до того тут уже було дятликові, щоб навчати синичок! Добре, що самі живі залишилися. Далі, далі від цього саду!

Лише десь далеко за містом синички знову злетілися в свою зграйку.

— Ніколи, ніколи не будемо туди літати! — хвилювалися синички в чорних шапочках і чорних галстуках. — Там можна зовсім загинути.

— Як шкода, там було так добре! — сказала маленька блакитна синичка.

Є и інші сади,— заторохтіла сорока, яка завжди чула все, що говорять навколо. — А про цей треба всіх сповістити, хай туди не літають, хай десятою дорогою обминають, коли там такі лихі хлопчаки.

І вона на своєму хвості рознесла скрізь ці жахливі новини. Лиха слава не лежить, а швидко біжить. Скоро всі пташки навкруги знали, що в тому саду, де росте молода яблунька, яку так старанно доглядали хлопчик і дівчинка, з’явилися хлопці з рогатками і трохи не забили синичок. Ну й, звичайно, туди ніхто не хотів більше залітати.

Другого ранку прокинулася яблунька, а пташки не щебечуть над нею... І стало їй сумно-сумно... Самі метелики лишилися коло неї. Але ж вони не співали, не цвірінчали, а хазяйновито, як дома, почали влаштовуватися під яблуневим листям.

Метелики мовчали, та були задоволені, що пташки їм не заважають. І вони, напевно, вирішили оселитися тут надовго.

Білий метелик сів І почав вищипувати на кінчику черевця іржаві волосинки — на сонці вони відливали золотом, і, напевно, тому цих метеликів звали золотогузками. Кожна золотогузка з цих волосинок робила постільку і клала в неї купочкою свої яєчка. Прилетіли ще метелики: одні — сірувато-коричневі, інші — бруднувато-білого кольору. То були непарні шовкопряди. Сірувато-коричневі, як скажені, кружляли над яблунькою, ніби виглядаючи, де краще оселитися, а білі були ліниві, неповороткі. Вони почали робити гнізда, як і золотогузки.

Яблунька на це не звернула уваги. Звичайно, їй було б приємніше, коли б гніздечка вили її милі синички, які так привітно цівікали, а не мовчазні метелики. Та що вона могла зробити? Вона тільки ледь-ледь зітхала.

Дядько дятлик спокійно собі працював у старому саду і не хотів залітати туди, де трохи не загинули синички.

Отак і лишився молодий сад без пташок...

Якось вранці непомітно з яєчок вилізла волохата з чорними плямами на спині гусінь, повернулася туди-сюди і полізла по гілці.

— Вилазьте, вилазьте швидше! Нікого нема,— зашепотіла вона коло інших гніздечок, і з них теж повилазила така самісінька гусінь.

— Їсти, швидше їсти! — засичали вони всі.

І... який жах! Гусінь почала гризти яблуневе листя.

— Ой, ой! Що ви робите? — затремтіла яблунька. — Рятуйте! Рятуйте мене! Пташки, летіть до мене швидше!

Але пташки давно вже не прилітали до неї, і вона сумно похилила свої віти.

Хто б міг подумати, що ці гарні тихі метелики заподіють їй таке лихо?

Гусениці вважали себе цілковитими хазяйками на дереві, гризли досхочу листячко і, почуваючи наближення осені, пряли собі великі гнізда на зиму. Так, гусениці влаштовувалися надовго. Коли б вони не були зайняті цією справою, вони б, напевно, все листя обгризли. Та незабаром листя взагалі почало опадати з усіх дерев, бо надходила осінь. І ніхто не помічав, що робиться з яблунькою.

А тим часом наближалася холодна зима.

Отак і лишилася яблунька зимувати з непроханими гостями і з жахом думала: "А що ж буде повесні? Адже у неї мусять бути вже яблучка! Невже її ніхто не врятує?.."

* * *

Ой, яка люта зима була цього року!

Були навіть такі дні, коли хлопчика і дівчинку не випускали гуляти. Хлопчик сердився, супився. Але прибігала дівчинка, вони сідали біля вікна і, приплюснувши носики до шибки, дивилися, що робиться надворі.

А вікно виходило в сад, і там усі клумби, всі стежки-доріжки, лавочки, альтанки були занесені снігом, і на всіх гілочках лежав сніг. Дерева були дуже красиві в цьому сніговому блискучому вбранні.

— Бачиш,— сказала дівчинка, — он наша яблунька. Хоч би вона не замерзла.

— Ні, вона в снігу, як у шубі, — мовив хлопчик.

— А он бачиш,— продовжувала дівчинка,— пташки прилетіли, посідали на гілочку, щось шукають. Може, це ті самі синички, які стрибали на ній влітку. Я їх бачила лише один раз, а потім вони зникли...

— Вони, мабуть, полетіли тоді в поле або в ліс,— сказав хлопчик,— а тепер холодно, вони й повернулися ближче до нас.

І, ви знаєте, хлопчик не помилився. Синички, вівсянки, чижі, усі дрібні пташки, які не відлетіли у вирій, намагалися взимку бути ближче до людських осель.

— Мабуть, їм дуже холодно і голодно! — зітхнула дівчинка. — Адже під снігом нічого не знайдеш. Давай зберемо їм крихти, насіння.

— Зробимо поличку,— підхопив хлопчик, — і це буде їхня їдальня!

І хлопчик зовсім перестав супитися і сердитися, бо, коли зайнятий, нудьгувати ніколи. Цілий день вони робили вдвох з дівчинкою столик та поличку, одне слово — їдальню.

— А що їм їсти? Що їсти можна? — метушилася дівчинка.

Старші казали, що синичкам можна насипати конопляного сім’я, сушених ягід і навіть покласти шматочки сала і м’яса.

А кіт Василь, мабуть, образився, що сало дають не йому. Він закрутив пухнатим хвостом і пішов у свій куток, мовляв, і дивитися не хочу на такі збитки! І забурчав щось під ніс. Діти не розуміли його мови. Дівчинка сказала:

— Котику Василечку, тобі добре, тобі тепло, і ти такий ласкавий, а ми зробимо, щоб і пташкам було добре!

Мала думала, що кіт радітиме теж за пташок. Вона ще не знала його характеру...

Справді, в зграйці пташок, що залетіли до саду, були ті самі синички, які прилітали сюди влітку. Вони не впізнали садка в сніговому вбранні, так тихо-тихо було в ньому зараз. Синички стрибали по деревах, відшукуючи під снігом якогось черв’ячка, гусінь, торішню ягідку калини чи горобини.

Нічого не можна було знайти під цим холодним глибоким снігом. День був такий короткий, похмурий, без сонця. І синички заснули зовсім голодні.

Але другого дня найменша синичка зацівікала:

— Ціві! Ціві! Сюди! Сюди! І всі мерщій кинулися до неї.

На яблуньці висіла дощечка з покришкою. І на дощечці — скільки там було чудових пташиних страв!

А по доріжці, занесеній снігом, ледь тупали маленькі хлопчик і дівчинка у великих валянках і несли ще їжу.

* * *

Як приємно розповідати про хороше! Синички розцвірінькали усім своїм подругам, усім іншим пташкам про хороших маленьких дітей, які не забувають щодня виносити їм їсти.

Старий дядько дятлик недовірливо похитав головою, але пересвідчився в цьому сам. Навіть стара бабуся сова прилітала подивитись. Правда, було вже зовсім поночі — усі пташки спали, і їдальня була порожня. Та сова не образилася. Однаково вона цією дрібницею не наїлася б!

Хоч хлопчик і дівчинка дуже раділи, що пташки тепер днюють і ночують у їхньому садку, а все ж дівчинка турбувалася.

їм уже не так голодно, але холодно! Особливо вночі!

— Може, зробити їм, крім їдальні, ще й спальню? — засміявся хлопчик. Адже роблять шпаківні, чом не зробити житла для синичок?

Це вже була важча справа, тим більше, що старші брат і сестра були дуже зайняті своїми шкільними уроками. Але в неділю все ж таки почали пиляти, збивати і клеїти. їм допомагали не лише хлопчик та дівчинка, а й ЇХНІ маленькі товариші. Усім подобалося робити спальні для пташок.

— Повісимо і на нашій яблуньці,— сказала дівчинка,— хай синички оселяться в ній на літо.

Діти повісили синичники на яблуньці та на інших деревах, і синички вже добре знали свою любиму яблуньку.

Незабаром прилетів дядько дятлик, зосереджено постукав дзьобом по стовбуру.

— Почистити, почистити треба! — сказав він і показав, як треба і взимку в корі дерева відшукувати різну комашню, гусінь тощо. Він летів попереду, із своїм довгим серйозним дзьобом, як строгий учитель, а за ним синички, як метушливі школярочки.

— Ай-яй-яй! — похитував головою дятлик. — Скільки гнізд з яєчками! Ану, мерщій роздовбуйте їх!

Та багато непомічених ще лишилося під снігом...

* * *

Яблунька дрімала цілу зиму, але крізь сон чула,— пташки цвірінькають і тихенько наспівують. Може, це тільки сниться, а насправді вона прокинеться і знову побачить, як противна волохата гусінь обгризає її листячко?

Крізь сон вона чула — метушаться діти, сміються, сперечаються.

"Мабуть, уже скоро-скоро весна.., Усі веселі", — думала вона і чула, як у неї на гілочках набухають бруньки, бо справді вже ставало тепло і наступила весна.

— Телегіз! Телегіз! Покинь сани, бери віз! — раптом почула вона зовсім веселу пісеньку. Прокинулася і побачила: справді, літають і співають свою весняну пісеньку клопотухи-синички.

Цією пісенькою синички споконвіку сповіщали людей, що вже весна. Вони були певні, що без цієї пісні ніхто и не здогадався б покинути сани!

Як їм було весело! Кожна пара синичок уже нагледіла собі будиночок, який зробили діти, і тепер клопоталася, щоб натягати туди соломинок, моху, вовни, зробити там кубелечко та покласти, як буде зовсім тепло, яєчка.

Дівчатка помітили це і нишком клали під яблунькою шматочки вати и різні клаптики в'д платтячок, які шили своїм лялькам. Це ж далеко цікавіше, ніж гра в ляльки Живі пташки, їм можна насправді допомагати!

Та пташкам треба було не тільки допомагати, а й берегти їх.

Зовсім рано, коли ще всі спали, одна синичка прокинулася і спустилася на землю. Яблунька побачила, як до пташки підкрадається нечутними кроками смугастий, пухнастий кіт Василь. Ой, як вона злякалася за маленьку!

І вітру не було, щоб дужче зашарудів торішнім листям. Кіт роззявляв жадібно пащу, зелені очі в нього горіли, а вуса так і ходили: вгору та вниз, вгору та вниз. Зараз він був зовсім не схожий на того лагідного кота, з яким любила бавитися дівчинка, а на лютого хижака.

Ще мить — і кіт схопив би необережну пташку. Але порятунок прийшов несподівано.

— Кіт! Василь! Ах ти, негіднику! — залунав знайомий голос. То хлопчик вибіг у сад і побачив, що збирається робити їхній улюбленець.

— Ач, який ти! — обурилась і дівчинка. — Ми тебе за хорошого мали, а ти на пташок полюєш! Твоє діло — миші, а до синичок — зась! Іди геть із саду! Сюди тобі пропуску не дано!

І вони вигнали засоромленого кота із саду. Він пішов сердитий і бурчав голосно:

— І сало для них, і все для них, а мені — миші? Самі мишей ловіть.

Це почула миша, яка жила в садку.

— Дуже добре,— пропищала вона, — а то й прогулятися, весняним повітрям подихати не можна, поки цей ненаситний звір бродить по саду. — І вона вилізла із своєї темної нори, в якій зимувала, і оглянулася навколо.

Ця гострозуба миша жила тим, що витягала з землі жолуді, які посадили діти, щоб виросли дубки, гризла стеблинки рослин, гризла кору дерев, усім заздрила і зневажливо пищала про всіх і про все:

— Хай інші працюють, а мені небагато треба... трошки там, трошки тут — з мене досить. — І вона безсоромно тягла, що їй зовсім не належало, так само, як і її сестри — польові і домові миші.

Вона зовсім знахабніла, ця миша. Їй, бачите, сподобався будиночок на яблуньці, де оселилися дві веселі синички. І коли ті десь літали, вона тихенько залізла в нього і вирішила звідти не вибиратися.

— Чудова квартира,— пищала вона,— саме для мене, мені небагато треба!..

Увечері прилетіли синички.

— Цві! Цві! — зацівікали вони стурбовано.— Хто в нашій хатці?

— Хи-хи! — захихикала миша і показала гострі зуби.

Злякані і схвильовані вкрай синички швидше подалися до дядька дятлика.

— Яке нахабство! — обурився він. — Негайно треба сказати бабусі сові — миші бояться її найдужче. Ач які!

Бабуся сова саме збиралася на лови. Вислухавши дятлика і синичок, вона так заблимала круглими очима, що синички перелякалися і сховалися за дятлика.

— Цю мишву треба нищити, нищити, нищити! — проговорила сова, замахала великими крилами і полетіла покарати нахабну загарбницю.

Миша, прогнавши синичок, спокійно висунулася і задоволено оглядала все навколо.

— А! Ось вона! — почулося раптом, і не встигла вона сховатися, як гострі пазури схопили її. Над нею заблищали круглі очі — і вона навіть не писнула, як сова потягла її в своє дупло.

Розчулені синички з радістю повернулися в своє помешкання.

Треба було поспішати,— адже ж весна, справді весна наступала!

— А! Вже весна! — прошепотіла гусінь у своїх гніздах і одна по одній почала виповзати і підкрадатися до бруньок.

— Дивись! Дивись! Гусінь!—закричала перелякана дівчинка. — Вона їсть бруньки! Що нам робити? — і вона побігла покликати старшого брата.

— Рятуйте! Рятуйте! — замахала в розпачі гілочками яблунька. — Адже в мене мусять бути цього року яблучка! З бруньок будуть квіти, а з квіток яблука. Діти так гляділи мене, що ж я їм подарую!

Гусені було байдуже і до квіток, і до яблук, і до дітей. Та тільки підкралася одна гусениця, велика, волохата, до яблуневої бруньки, як маленька блакитна пташка міцно дзьобнула її.

— Рятуйте! Рятуйте нашу яблуньку! — закричала смілива пташка. І всі синички накинулися на гусінь.

— Спасибі! Спасибі! — шепотіла яблунька, і, ніби в подяку, бруньки на ній розкривалися в чудесні рожево-білі пахучі квіти.

А діти сповістили всіх товаришів, зібрали відерця і вийшли другого дня із старшими збирати гусінь.

— Ну, ми проспали! — засміявся старший брат школяр.—— Синички за нас усю роботу зробили. От ваша яблунька і врятована. Тепер тільки обмажемо дерева, щоб комашня на них не лізла.

— Коли б не синички, яблунька загинула б, — сказала дівчинка.

— А коли б не ви, загинули б узимку синички. От як треба дружити: друзів берегти, а їхніх ворогів бити! — сказав старший брат. — За це яблунька подарує вам яблучка.

— А звідки ж узялася ця противна гусінь? — спитав хлопчик.

Як ходіла про все розповісти яблунька! І про красивих метеликів, і про гусінь, і про мишу, і про кота, і про лихих хлопчиків з рогатками! Вона все бачила і пережила сама.

І вітер бачив і знав. Він і зараз повівав і шепотів яблуневому листячку:

— Я ж казав, я ж казав...

Але, мабуть, і старший брат знав про все, бо він розповів докладно малятам, так само, як я вам.